

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ
Katedra filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2010

Jan Coufal

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Filozofie
Studijní program: Filozofie
Studijní obor (kombinace): Filozofie humanitních věd

Myšlenkové směry v rámci socialistické ideologie
Schools of Thought inside the Socialist Ideology

Bakalářská práce: 10-FP-KFL-0002

Autor:
Jan COUFAL

Podpis:

Adresa:
Černousy 53
464 01, Frýdlant v Čechách

Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Konzultant: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
54	0	0	0	19	1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

Liberci dne: 7. 4. 2010

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra filosofie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(pro bakalářský studijní program)

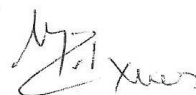
Kandidát: **Jan COUFAL**
Adresa: Černousy 53, 464 01 Frýdlant v Čechách
Studijní obor(kombinace): Filozofie humanitních věd
Název BP: **Myšlenkové směry v rámci socialistické ideologie**
Název BP v angličtině: **Schools of Thought inside the Socialist Ideology**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.
Konzultant: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.
Termín odevzdání: 30. 04. 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 17. dubna 2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): JAN COUFAL

Datum: 16. 5. 2009

Podpis: Coufal

- Cíl:** Cílem práce je analyzovat a zmapovat vývoj socialistického myšlení v různých směrech této ideologie. Student v práci charakterizuje vývoj ideologie socialismu. Konkrétně se zaměří na různou diverzifikaci této ideologie. Poukáže také na specifický soubor myšlenek, hodnot a pojmů, kterými se socialismus vyznačuje (s tím související i charakteristika pojmů jako jsou pospolitost, spolupráce, rovnost, společenská třída, společné vlastnictví). Na základě srovnání jednotlivých směrů v této ideologii student provede vlastní zhodnocení.
- Požadavky:** Pravidelné konzultace k bakalářské práci.
- Metody:** Komparace jednotlivých myšlenkových směrů a autorů (jejich rozdíly a návaznosti).
- Literatura:** COLE, G. D. H.: Fabiánský socialismus. Fabian socialism. M. Haluza. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1947.
HEYWOOD, A.: Politologie. Zdeněk Masopust. 1.vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-95-5.
HEYWOOD, A.: Politické ideologie. Political ideologies. Zdeněk Masopust. 1. vyd. Praha: Eurolex, 2005. ISBN 80-86861-71-6.
LIMANOWSKI, B.: Dějiny sociálního hnutí XIX. století. Díl první. Od R. Owena do Karla Marxe. Jaroslav Mayer. Sv. 1. Praha: Rudolf Rejman, 1927.
MACEK, J.: Cesta z krise. 2. vyd. Úkoly dneška. Řada II ; sv. 7. Praha: Jan Laichter, 1935.
MACEK, J.: Socialismus. Ročník III; sv. 5. Praha: Státní nakladatelství, 1925.
SHAW, G. B.: Fabianská pojednání o socialismu. Praha: Nákladem časopismu "Rozhledy", 1896.

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 7. 4. 2010

Jan Coufal

Poděkování:

Děkuji všem, kteří mi pomohli tuto bakalářskou práci uskutečnit. Poděkování patří zvláště Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D., za půjčení odborných knih, pomoc a vedení, které mi poskytl při zpracovávání této bakalářské práce.

Myšlenkové směry v rámci socialistické ideologie

COUFAL Jan   BP – 2010   Vedoucí BP: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

Resumé:

Bakalářská práce pojednává o socialistické ideologii. Konkrétně se zaměřuje na postupný vývoj socialistické ideologie a různorodost socialistických myšlenkových směrů. V první části bakalářské práce je načrtnuta charakteristika vývoje socialistické ideologie, od myšlenkových a filosofických předchůdců až po jednotlivé základní socialistické myšlenkové směry. Tato část bakalářské práce se snaží také o poskytnutí stručného náhledu na historický exkurz, který předcházel vzniku jednotlivých základních socialistických směrů. Druhá část práce se zaměřuje hlavně na vzájemné srovnání základních socialistických směrů, které poukazuje na rozdíly a návaznosti socialistických směrů v ideologických hodnotách. Závěr bakalářské práce tvoří krátké hodnocení vzájemného srovnání socialistických směrů.

Klíčová slova:

Myšlenkové směry, socialistická ideologie, utopisté, marxismus, fabiánský socialismus, pospolitost, spolupráce, rovnost, společenská třída, společné vlastnictví

Zusammenfassung:

Diese Bachelorarbeit behandelt die sozialistische Ideologie. Sie richtet sich insbesondere auf die schrittweise Entwicklung und die Vielfalt der sozialistischen Ideologierichtungen. Im ersten Teil zeichnet die Bachelorarbeit die Charakteristik der Entwicklung der sozialistischen Ideologie auf ausgehend von ihren ideologischen und philosophischen Wegbereitern bis hin zu den einzeln behandelten grundlegenden Richtungen der sozialistischen Ideologie. Dieser Teil der Bachelorarbeit will gleichermaßen einen historischen Gesamtblick bieten, wofür der Beginn jeder einzelnen Grundrichtungen des Sozialismus beleuchtet wird. Der zweite Teil der Bachelorarbeit widmet sich hauptsächlich dem Vergleich der Grundrichtungen des Sozialismus untereinander, welcher die Unterschiede und Übereinstimmungen der sozialistischen Richtungen im Hinblick auf ideologische Werte beleuchtet.

Das Fazit der Bachelorarbeit liefert eine kurze Bewertung des reziproken Vergleichs der sozialistischen Richtungen.

Schlüsselwörter:

Ideologische Richtungen, sozialistische Ideologie, Utopisten, Marxismus, fabianistischer Sozialismus, Zweckgemeinschaften, kollektive Arbeit, Gleichheit, soziale Klasse, Miteigentum

Summary:

The bachelor thesis deals with the socialist ideology. Specifically it is focused on the gradual development of socialist ideology and socialist schools of thought variety. In the first part of the bachelor thesis there is a characteristics of the socialist ideology development from the intellectual and philosophical predecessors to each of the basic socialist schools of thought outlined. This part of the bachelor thesis also seeks to provide a brief preview of the historic excursion, which preceded the establishment of basic socialist lines. The second part is focused mainly on the correlation between the basic socialist lines, highlighting the differences and sequences of directions in the socialist ideological values. The conclusion of the bachelor's thesis consists of brief assessment intercomparison socialist lines.

Key words:

Schools of thought, Socialist ideology, Utopians, Marxism, Fabian socialism, Solidarity, Cooperation, Equality, Social class, Joint ownership

OBSAH:

ÚVOD	10
I. ČÁST.....	12
1. Co je socialismus a co jím rozumíme?	12
2. Filosofické a myšlenkové kořeny socialistické ideologie	15
2.1 Proroci Starého zákona a Kristus jako předchůdci socialismu	15
2.2 Platónova představa ideální obce.....	18
3. Utopisté	21
4. Humanistická tradice etického socialismu	24
4.1 Claude Henry Saint-Simon	24
4.2 Robert Owen	27
4.3 Francois Marie Charles Fourier	30
5. Marxismus	34
6. Fabiánský socialismus	38
II. ČÁST.....	41
7. Komparace myšlenkových směrů v rámci socialistické ideologie	41
7.1 Pospolitost.....	41
7.2 Spolupráce	43
7.3 Rovnost	44
7.4 Společenská třída	47
7.5 Společné vlastnictví	49
8. Hodnocení	51
ZÁVĚR	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A JINÝCH ZDROJŮ	54

ÚVOD

Motto: „*Nikdo není ostrov sám pro sebe, každý je kouskem kontinentu, součástí pevniny*“.

John Donne

Bakalářská práce se chce pokusit o jakousi „genealogii“ jednotlivých základních myšlenkových směrů v socialistické ideologii. V konturách všech myšlenkových směrů socialistické ideologie můžeme nalézt jejich ústřední téma, kterým je důraz na společnost a její pospolitost. Lidé jsou již od přírody společenší tvorové, kteří ve vzájemné vazbě překonávají překážky, spolupracují, aby mohli přežít. Jedním z účelů procesu socializace člověka je jeho schopnost inklinovat v systému společenských vztahů jak k sobě samému, tak i k druhým lidem. Člověk by měl vidět sama sebe i z pohledu druhých lidí. Tedy jinak řečeno, člověk, aby mohl vůbec poznat sám sebe, potřebuje druhé. Lidé si tak sami sebe mají uvědomovat výhradně skrze společnost a komunitu, ve které žijí. Z hlediska zvoleného tématu jsou takto formulované základní teze socialistické ideologie velice zásadní, a to nejen pro všeobecné podmínky společného lidského soužití, ale jsou v nich zakotveny i mravní ideály, především pak prvek humanity.

Předmětem této práce je především diverzifikace socialistické ideologie v jednotlivých myšlenkových směrech. **V první části** bakalářské práce bude za pomoci deskriptivně-kompilační metody, nastíněna charakteristika jednotlivých, základních myšlenkových směrů socialistické ideologie. Z důvodu omezeného rozsahu bakalářské práce se nebudeme v dostatečné míře věnovat takovému rozsáhlému filozofickému a ekonomickému myšlenkovému systému, jakým byl marxismus a jeho obdoby. Tento rozsáhlý filozofický a ekonomický systém by totiž vydal na samostatnou bakalářskou práci. **Druhou část** bakalářské práce bude tvořit samostatná komparace jednotlivých myšlenkových směrů socialistické ideologie.

Primárními zdroji pro tuto bakalářskou práci jsou díla socialistických a sociálnědemokratických autorů jakými byli mj.: Bolesław Limanowski, polský historik, novinář a socialistický politik; Josef Macek, významný český národohospodář, sociálnědemokratický politik a publicista; Charles Gide a Charles Rist, francouzští národohospodáři; George Douglas Howard Cole, anglický ekonom, politický teoretik, spisovatel, předseda Fabiánské společnosti a jiných dalších významných autorů.

Bakalářská práce si klade za hlavní **cíl** analýzu a zmapování vývoje socialistického myšlení. Primárně bakalářská práce chce poukázat, v čem na sebe socialistické myšlenkové směry navazují a v čem se naopak rozcházejí.

I. ČÁST

1. Co je socialismus a co jím rozumíme?

A. Heywood [2005, s. 111] poukazuje na etymologický význam slova „socialistický“, které pochází z latinského „*sociare*“, které můžeme vyložit jako sdružovat se nebo sdílet. Nejen v intencích etymologického vymezení můžeme chápat celý základ socialistické ideologie

Definování pojmu „socialismus“ je velmi problematické. Některé zahraniční komentáře či přehledové zdroje pojednávající o tématu socialismu na tento fakt naráží. Obecně uznávaná, vědecky platná a spolehlivá definice pojmu „socialismus“ (dokonce ani různých historických projevů a období socialismu) neexistuje. Za přibližně 130 let, co je pojem socialismus ve slovním úzu používán, se vyznačuje velkým bohatstvím významových definicí, které jsou samy o sobě velmi často vágní a podléhají neustálým a hlubokým významovým změnám. Právě kvůli těmto vágním a mnohočetným významovým proměnám pojmu „socialismus“, jsou často pro jeho bližší upřesnění používána adjektiva, které nám původně vágní pojem blíže vysvětlují (proletářský, vědecký, demokratický, křesťanský, družstevní, konzervativní, utopický...). Dalšími příklady takového přístupu, kdy se nám za pomoci adjektiva vyjasňuje vágní význam, jsou například slovní spojení typu agrární socialismus, státní socialismus, reformistický socialismus a další.¹

My se však v bakalářské práci budeme zabývat pouze těmi nejzákladnějšími myšlenkovými směry socialistické ideologie. Základ socialistické ideologie spočíval především v určité reformě stávajících společenských poměrů.

Podle J. Macka [1925, s. 10] smysl socialistické ideologie vždy spočívá ve změně stávajícího společenského zřízení v jiné, které bude výrazně lepší. Socialistická ideologie také plně závisí na kontextu doby. Například J. Macek o socialistické ideologii pojednává ve 20. a 30. letech 20. století. Ta jsou léty poválečnými a meziválečnými s velmi závažnou konsekvencí, kterou byla světová hospodářská krize (v naší republice se světová hospodářská krize naplno začíná projevovat roku 1931).

---

¹ Sozialismus aus Wikipedia, der freien Enzyklopädie [online]. 22. Apr. 2009, 10. November 2009 um 16:18 Uhr [cit. 2009-11-16]. Dostupný z WWW: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Sozialismus>>.

Průvodními znaky hospodářské krize ve společenské struktuře byly vysoká nezaměstnanost a všeobecné strádání a bída. V tomto kontextu pro socialisty účel změny společenského řádu spočívá především v tom, aby lidé v novém státním zřízení pocítili lepší společenský úděl, než ve zřízením stávajícím.

Vodítkem, které spojuje všechny socialistické směry, je právě skutečnost, že odmítají dobový společensko-politický řád. Socialisté vnímají společenský řád jako nespravedlivý pro většinovou skupinu lidí. Často se dožadují změn v hospodářské oblasti. Kritika společenského řádu však pouze „zdánlivě“ sblíží různé socialistické směry. Na jedné straně je sice kritika společenského řádu společným prvkem socialistických směrů, na druhé však tato kritika nepředpokládá a neodůvodňuje účinnost společné početní přesily socialistů směřující proti změně stávajícího společenského řádu a politickým poměrům. Socialistické směry mají velice různorodý pohled na ideologické hodnoty a to často zapříčiňuje, že mezi sebou často mají zásadní spory, prostřednictvím nichž často nemohou být prosazeny zájmy určité skupiny socialistů. [Tamtéž, s. 11].

Určujícím faktorem, jak změny společenského řádu budou probíhat, je především bližší zájem konkrétního socialistického směru. Zde se ukazuje v úvodu práce zmíněné základní téma socialistické ideologie, kterým je důraz na společnost a komunitu, ve které lidé žijí. Je však dlužno poznamenat, že v úvodu bakalářské práce je vymezené základní téma socialistické ideologie příliš obecné. Zde máme na mysli, a je to patrné již z výše řečeného, především zájem určitého konkrétního celku, skupiny či komunity. „Řekneme-li předběžně, že socialisté hledí změnit dnešní společenský řád, aby v něm zájem celku byl trvale co nejlépe uspokojován, je toto určení tuze všeobecné. Na čem záleží, je právě bližší určení onoho zájmu celku a stanovení prostředků k jeho dosažení. Poznáme celou stupnici názorů na to, v čem záleží zájem celku, a ještě pestřejší je sbírka prostředků, doporučovaná různými školami socialistickými“. [Tamtéž, s. 18].

Toto je podstatný rys i pro naši bakalářskou práci. Předdeslali jsme již v úvodu, že se chceme pokusit objasnit, jak se vyvíjely různé myšlenkové směry v pojetí různých škol socialistické ideologie. Pokud se v této kapitole pokoušíme o deskripci pojmu „socialismus“ především v určitém období jeho dějinného vývoje, je velice zajímavé také psychologické hledisko, jak lidé k socialistické ideologii

přistupovali. V přístupu k socialistické ideologii z psychologického pohledu panoval v každé dějinné epoše jejího vývoje určitý ambivalentní postoj. Jako bychom byli postaveni před řečnickou otázkou: Co vůbec můžeme od socialismu očekávat?

Pro jednu část lidstva znamenal socialismus víru v lepší životní úděl, pro druhou část naopak znamenal hrozbu. Například marxisté pevně věřili, že *socialismus* v podobě komunistické beztřídní společnosti nastane jako dějinná nutnost, bez ohledu na to, zda si jej část obyvatelstva přeje či ne.

V historickém vývoji socialistické ideologie vždy existovaly společenské skupiny, z nichž některé nepreferovaly základní socialistické hodnoty a ideje. Pro tuto skupinu byla idea socialistické společnosti nerealizovatelná. Naopak pro druhé bylo ztotožnění se socialistickými hodnotami zcela zásadní. [Tamtéž, 1925, s. 9 - 10].

Shrnutí: Tato kapitola poukázala na fakt, že pojem „socialismus“ nelze jednoznačně definovat. Můžeme však říci, v čem socialismus spočívá, respektive čeho chce dosáhnout. Jak bylo názorně v této kapitole vidět, chce reformovat stávající společenský a politický řád. Na socialistickou ideologii také můžeme různorodě nahlížet. Různorodé jsou i přístupy konkrétních socialisticky orientovaných směrů k reformě společenského a politického řádu. Proto jen obtížně mezi sebou hledaly jakýkoliv konsensus. V další kapitole se budeme věnovat filosofickým a myšlenkovým kořenům socialistické ideologie.

2. Filosofické a myšlenkové kořeny socialistické ideologie

Tuto kapitolu dělíme na dvě podkapitoly, které pojednávají o předchůdcích socialistické ideologie. Nebudeme se však v této kapitole věnovat utopistům jako předchůdcům socialismu, neboť jim bude patřit příští samostatná kapitola. Socialistické myšlení má velice hluboké kořeny. Jak nás upozorňuje A. Heywood [2004, s. 70]: „Socialistické myšlenky lze sice vysledovat už u levellerů a diggerů 17. století, v Utopii (1516) Thomase Mora nebo dokonce v Platónově Ústavě. Jako politické krédo se však socialismus zformoval teprve počátkem 19. století. Vznikl jako reakce na průmyslový kapitalismus“. Naším záměrem především je v této kapitole poukázat na autory, kteří mezi předchůdce socialismu řadí například proroky Starého zákona či Ježíše Krista a křesťanství.

2.1 Proroci Starého zákona a Kristus jako předchůdci socialismu

Ch. Gide [1928, s. 230] je toho názoru, že jak Evangelium, tak Bibli v kletbách proroků, parabolách Ježíšových či v příkázáních církevních otců, které se týkají povinností bohatých vůči chudým (zmiňuje například Bossuetovo kázání o vznešené důstojnosti chudých či Summu sv. T. Akvinského) se nachází velké množství výroků, které se přímo dotýkaly sociálních a hospodářských otázek tehdejší doby a často se snažily vyjádřit i imperativní příkazy vůči privilegovaným vrstvám. V tomto ohledu byly velice blízké socialistické ideologii.

Důležitým aspektem k porozumění socialistických myšlenkových směrů je náhled do minulosti, přesněji k myšlenkovým kořenům. Při čtení a snaze pochopit myšlenky významných proroků Starého zákona z hlediska jejich doby, můžeme konstatovat, že byli radikálními reformátory mravních, politických a hospodářských poměrů. Obraceli se proti neetickému a sobeckému jednání, ať u obyčejného lidu, či u privilegovaných společenských vrstev (králové, kněží). „Proroci někdy chápali přepych, chamtivost a útisk pracujících chudáků jako následek toho, že bohatí odpadli od Hospodina, ale nezářka čteme už u proroků, že náboženství samo záleží v spravedlivém plnění

sociálních funkcí, že Bohu se nelíbí oběti zápalné a složité obřady, Bůh nestojí ani o zlato a kadidlo, ale o to, aby lidé byli spravedlivě živi“. [Macek, 1925, s. 34 – 35].

U starozákonních proroků zůstává sociální otázka primárně náboženskou otázkou.

Jak už bylo řečeno, obdobné rysy jako u starozákonních proroků můžeme vidět i v učení Krista. Náboženská reforma v Kristově pojetí je podmiňovaná reformou sociální. Kristus kritizoval společenské poměry své doby. Chtěl svým učením ze společnosti odstranit přetvářku lidí vůči Bohu, xenofobní projevy, vykořisťování sociálně slabších skupin obyvatel. „Kristus poznal velmi dobře hlavní sociální zla doby. Sympatizoval vždy s chudými, pracujícími, utiskovanými a opovrženými, ne proto, že byli opovrženi, ale proto, že nebyli svou bídou a opovržením vinni. Odpouštěl těm, kdo nevěděli, co činí anebo kdo nemohl jednati lépe, ale nemilosrdně pronásledoval tvrdošijné viníky“. [Tamtéž, 1925, s. 40 - 41].

Kristus usiloval o jakési přerozdělení majetku chudým, především proto, že v době, ve které žil, jasně viděl značné majetkové nerovnosti. Velice si cenil počestného a řádného výdělků a na druhé straně jako špatnou pojímal a odsuzoval nuznou chudobu. Z toho také vyplývá Kristovo přesvědčení, že každý má pracovat podle svých sil. Pokud člověk zvládne více práce, má také pracovat více. Člověk, který však nezvládne zastat tolik práce, nesmí zahálet. Podle Krista každý, kdo přispívá k obecnému prospěchu společnosti, má mít také zajištěno slušné živobytí. Kristus vychází z myšlenky lásky: „Milujte nepřátele své, dobrořečte těm, kteří vás proklínají, dobře činite nenávidícím vás a modlete se za ty, kteří vás utiskují a vám se protíví [...] Kristus svým učením chtěl obrátit boháče, vykořisťovatele, hýřivce, pokrytce a hříšníky všeho druhu“. [Tamtéž, s. 40 – 48].

Přesto některé směry socialistické ideologie tento akt učení čisté lásky přetvořily jako záštitu útisku. „Nauka, o třídním boji, kterou poznáme u Marxe, je odmítnutím takto hlásané lásky k bližnímu“. [Tamtéž, s. 46].

V polovině 19. století můžeme charakterizovat vývoj „sociálně-křesťanských“ škol, které právě byly inspirovány učením Krista a křesťanstvím. Politický program těchto škol spočíval především v tom, že chtěly najít řešení otázky hospodářských problémů a současně chtěly navrhnout plán vedoucí k obrození společnosti v náboženském učení.

I u těchto sociálně-křesťanských škol však najdeme značnou distinkci od socialistické ideologie. „Směry tyto liší se také od socialismu, i když jej předčí silou svých kleteb proti kapitalismu a dnešnímu hospodářskému řádu v tom, že nevěří, že postačí k vytvoření nové společnosti změnit hospodářské podmínky a prostředí, - bude nutno současně změnit jednotlivce“. [Gide, 1928, s. 230].

Tyto školy byly tedy prvotně zaměřeny na individuální změny, lépe řečeno na to, že podstatné změny musí nejprve začít u jednotlivců, aby bylo možné změnit stávající celospolečenský platný řád.

Velice důležitým pojmem a mravní hodnotou, které se sociálně-křesťanské školy drží, je sdružování, které kladou nad zákon (sdružování rodinné, stavovské či svépomocné). Názorně ukazuje paralely s učením Krista a příkázáních církevních otců s sociálně-křesťanskými školami: „Můžeme ovšem říci, že všechny touží po společnosti, v níž by všichni lidé byli bratry, poněvadž jsou všichni syny téhož Otce, jenž jest v nebesích, jest však mnoho způsobů pojetí této bratrské rovnosti. Můžeme též říci, že všechny mluví, jak to již činili kanonisté ve středověku, o spravedlivé ceně a spravedlivé mzdě, což značí, že nechtějí připustiti, že lidská práce jest pouze zbožím, podléhajícím hře zákony nabídky a poptávky; vidí v lidské práci věc posvátnou [...] Avšak běží-li o formulaci programu, cesty se rozdělují. Skutečně jest sice v Písmě mnoho výroků o otázkách sociálních a hospodářských jsou však dosti všeobecného rázu, takže mohou býti oporou nejrozmanitějším naukám“. [Tamtéž, s. 233].

J. Macek [1925, s. 54] vnímá stejně jako výše zmíněný Ch. Gide, že v druhé polovině 19. století dochází k jakési synkrezí křesťanství s některými sociálními hnutími. „Ke konci předešlého století však se už jasně vidí, že nejen křesťanství vykonávalo a vykonává vliv na sociální hnutí, ale že také navzájem moderní socialismus v druhé polovině 19. století působí na praxi křesťanskou [...] Počínají se křesťanští myslitelé starat o spravedlnost tohoto světa, a svoje bratrství a lásku k bližnímu chtějí nejen slyšet v nedělních kázáních, ale také ji chtějí vidět v kolektivních smlouvách pracovních, v úpravě činže, úroku a jakýchkoli cenách, jež kdo žádá nebo platí“. Relace mezi křesťanstvím a socialismem není kontradikcí. Díky ideologické základně má socialismus podobně jako náboženství, možnost působit na vztah člověka ke světu a ostatním lidem. „Chce-li někdo svůj poměr k vesmíru a

k lidem nazvat náboženstvím, filosofií, socialismem nebo liberalismem, je docela lhostejno“.[Tamtéž, s. 56-57].

2.2 Platónova představa ideální obce

Filosof J. Patočka [1999, s. 252] ve své interpretaci a rozboru Platónovy ústavy zmiňuje původní Sokratovu ideální představu jakési elementární obce. V takovéto elementární obci „vzájemné služby a potřeby budou v naprosté rovnováze [...] Nikdo se nebude snažit nad druhého vyniknout, všechno bude v klidné rovnováze.“ Spravedlnost v obci je založena na vzájemné sounáležitosti. „Je to spravedlnost výměnná, kde za stejné se dostává stejné. A každý má v té obci stejně, takže ona je svým způsobem obcí spravedlnosti“. [Tamtéž, s. 252]. V takto vymezené obci máme možnost jasně vidět, že je zde zastoupena většina specifických hodnot socialistické ideologie, z nichž nejdůležitější v tomto případě jsou spolupráce, pospolitost, rovnost či společné vlastnictví.

Zůstává však otázkou, zda takováto obec může opravdu relevantně fungovat a obstát i v běžné, každodenní praxi. Je důležité zdůraznit, že jde pouze o ideální představu typu obce, které bohužel chybí jakási hybná síla. Musíme si uvědomit, že elementární obec funguje pouze na principu poměrně primitivního způsobu života, jehož předmět činnosti spočívá především v udržování potřeb fyzického života tak, aby občané obce mohli vůbec přežít. Elementární obci tedy „chybí něco vyššího“. Občané obce si dříve či později již nevystačí pouze s tímto elementárním principem způsobu života. Jako velký problém se postupně jeví i hrabivost občanů. Přirozeně budou mít neustále rostoucí a množící se potřeby, které bude zapotřebí uspokojit. Bude tedy pro praktický život nutné, aby se jedna určitá skupina občanů starala o obranu majetku obce a samotných občanů před útoky nepřátel; další skupina občanů, aby se starala o chov zvířat a zabezpečovala veškeré zemědělství a výrobu potřebných surovin pro ostatní občany obce; v neposlední řadě také musí být v obci privilegovaná skupina, která bude muset v obci vládnout, řídit ji. Je samozřejmé, že každá z těchto tří skupin občanů bude mít ke své práci v obci předpoklady a kvalifikaci. Postupným vývojem tedy nutně dojde k přechodu do nové struktury v obci, která bude fungovat na již zcela jiném, novém principu. Dostáváme se k tomu, že princip původního ideálu vzájemné výměny a

rovnosti či vzájemné výměny rovného v obci elementární se transformuje v princip jisté hierarchie. V tomto modelu obce dělá každý to své. Charakteristické pro tento model obce je, že: „Zodpovědnost přichází do rukou těch, kteří jedině jsou pro ni připraveni“. Tento přechod je v konečné konsekvenci důležitý především k tomu, že opět vede k zdravě fungující, zvládnuté a zkázněné obci. [Tamtéž, s. 253 – 255].

Obdobným způsobem vykládá důležitost tímto principem hierarchie zvládnuté a zkázněné obce M. Thompson [2004, s. 56], ten hlavně poukazuje na ty části Platónovy ústavy, které obsahují zcela zásadní rysy společenské a politické etiky. Těmi jsou konflikt mezi zájmy jednotlivce a obecným blahem. „Pokud nás zajímají pouze zájmy jednotlivce, společnost se rozpadne [...] Platón přemítá o společnosti, v níž jsou potřeby každého naplněny“. Tudíž pro společnost je z logiky věci nutný princip hierarchičnosti, který eliminuje egoistické záměry jednotlivých členů společnosti ve prospěch celku.

J. Macek [1925, s. 59] dodává, že v Platónově ideální obci: „Dělba práce je tak výhodná pro všechny, kdo se jí účastní, že je samozřejmou zásadou organizační. Každý člověk má dělat to k čemu je nejschopnější, ale má si být vědom, že závisí na druhých tak jako oni na něm. Blaho celku závisí na blahu členů jeho. Ti se mají k sobě chovat bratrsky. Osobní zájmy mají ustupovat zájmu celkovému, společnost má být jako jedna rodina, ba docela jako jeden člověk [...] U Platóna již nacházíme myšlenku, že úkolem vládců – podobně jako lékařů – jest předstihovati vznik zla, a ne čekat, až vznikne sociální choroba a pak teprv ji léčit a potlačovat“. Plato vystupuje tedy pro něco jako sociální hygiena; neskládá všechno na zákony, ale zdůrazňuje právě výchovu občanů jako záruku jejich spravedlivého života“.

Shrnutí: Prvky socialistického myšlení sahají velice hluboko do historie. Jak bylo řečeno prvky sociálních reforem lze spatřovat u proroků Starého zákona, obdobným způsobem můžeme vidět, že tomu tak je i v učení Kristovu. Tyto předchůdci jsou inspirací pro „sociálně-křesťanské“ myšlenkové směry, které vznikají v 19. století na základě synkrece křesťanství s některými sociálními hnutími. Představitelé „sociálně-křesťanských“ myšlenkových směrů říkají, že podstatné změny v prvé řadě začínají u jednotlivců, čímž se liší od socialistické ideologie. I sociálně-křesťanské školy se však mezi sebou liší, co do různorodosti jejich programu.

U Platónovy představy ideální obce jsme zprvu viděli společnost, která především staví na specifických hodnotách socialistické ideologie (rovnost, spolupráce, pospolitost), která se však z důvodu neustále narůstajících potřeb nutně musí transformovat do obce, kde již vládne jistá hierarchie. Tímto pojetím se Platón liší od proroků či Krista, kteří se o společenské dělbě práce nezmiňují. Naopak chtějí uskutečnit sociálně-náboženskou reformu.

V Platónově obci již každý jedinec dělá přesně to, co umí nejlépe. Každý ze členů obce si uvědomuje, že své osobní zájmy musí podřídít zájmům celku, aby mohla tato společnost relevantně fungovat a aby mohly potřeby každého z členů společnosti býti plně saturovány. Další kapitola bude, jak jsme již výše předeslali, pojednávat o utopistech, jež řadíme také mezi předchůdce socialistické ideologie.

3. Utopisté

Jak jsme již zmínili v úvodu předchozí kapitoly, v této části budeme pojednávat o utopistech, v jejichž pracích nalezneme také socialistické myšlenky. V čem přesně najdeme společné paralely utopistů se socialistickými myšlenkovými směry? Spoléhají se na altruismus vládnoucí třídy, podstata zla je velmi často založena na omylu. Je zapotřebí ukazovat pravdu. Je třeba osvětit společnost i vládnoucí třídu. Mají silnou víru v rozum. Navážeme-li na kapitolu předchozí, jsou u utopistů i jasné paralely s Platónovou ideální představou obce. Především důraz na dělbu práce a rozdělení výrobků podle potřeb; eugenické ideály, prostřednictvím nichž chtějí vytvořit nového člověka skrze vzdělání a výchovu. Děti se vychovávají výhradně společně. Objevuje se tu i základ myšlenek budoucího etického socialismu 19. století, které nalzáme v pojetí Saint-Simona, Fouriera a Owena, kterým bude patřit další kapitola.

Zásadním „utopistickým“ dílem je Morova Utopie (je to krajina, země, která nikde neexistuje), která je napsána ve formě dialogu. More je také jedním z jakýchsi sociálních reformátorů své doby (15. – 16. století). Chudoba nespočívá v osobní vině chudých, ale je způsobena především špatnými sociálními poměry. Kritizuje příživnictví šlechty: „Příliš mnoho je šlechticů. Ti nejenom sami žijí v zahálce jako trubci z práce jiných, totiž obdělavatelů svých statků, a je odírají až na kůži, nýbrž mají kolem sebe také zástup zahálčivých průvodců, kteří se nikdy nevyučili nějakému počestnému způsobu, jak si opatřit živobytí“. [1978, s. 35]. Jde o privilegovanou skupinu, třídu obyvatel, která nemusí pracovat a žije z práce druhých lidí. V Utopii je uvedena všeobecná nespokojenost a kritika tehdejších panovačných a megalomanských projevů šlechty či církevních hodnostářů na krásném příměru s ovce: „Vaše ovce, které bývají tak mírné a kladou jen skromné požadavky na výživu, začaly nyní být, jak se vypráví, tak žravé a nezkrocené, že ohrožují i lidi a plení i pustoší pole, domy i městečka. Věru všude tam, kde se v království rodí vlna jemnější a proto cennější, vznešení a urození páni – a dokonce také někteří svatí mužové, opati – nespokojují se ročním výtěžkem a výnosem, jaký ze statků vyplýval jejich předkům. Nemajíce dost na tom, že zahálčivým a okázalým způsobem života nijak neprospívají obecnému zájmu, ledaže mu dokonce škodí, neponechávají ani kus půdy a boří městečka, ponechávajíce stát nanejvýš kostel, aby z něho udělali stáj pro ovce. A tak, jako by málo půdy u vás

zabíraly parky se zvířít a obory, oni výtečníci proměňují všechna venkovská sídla, a co kde je vzdělané půdy, v holou pustinu“. [Tamtéž, s. 37].

Anglická šlechta velmi často v této době odnímalu půdu drobným „oráčům“ a zemědělcům na které pěstovali obilí a přeměňovala jí v pastviny pro ovce. Tito zemědělci postupně ztráceli své živobytí a stěhovali se za jinou práci do měst. Tam však pouze obtížně nacházeli zaměstnání a propadali bídě a zločinu. [Macek, 1925, s. 65].

V Morově Utopii máme možnost vidět zastoupenou myšlenku společného vlastnictví a odmítnutí vlastnictví soukromého. Tedy ideologických hodnot na kterých socialistické ideologie staví. Na konci první části knihy Utopie myšlenku o společném vlastnictví zmiňuje hlavní postava dialogu Rafael Hytlodea: „Jsem pevně přesvědčen, že se statky nemohou nijak správně a spravedlivě rozdělit a že nelze lidské poměry šťastně uspořádat, leč úplným odstraněním soukromého vlastnictví“. [1978, s. 54]. Později podobné myšlenky uvidíme například u utopického socialisty Roberta Owena.

Druhá část knihy Utopie obsahuje deskripci představy „ideálního“ státu, který je kvazi-protikladem k realitě tehdejšího společenského zřízení. More občany ostrova Utopie charakterizuje jako velice vyspělé a kulturně založené. Mají velký zájem o vědu, jsou nábožensky snášenliví (v Utopii můžeme vidět silný náboženský relativismus), zbytečně neválčí pouze v případě své obrany, všichni obyvatelé státu jsou si před sebou rovni atd. Utopie je dílem vzniklým v období renesance a humanismu. V tomto dobovém kontextu musíme vnímat celou její výše zmíněnou stručnou charakteristiku. Je v ní zachyceno svobodomyšlné prostředí orientující se na praktický život člověka v jeho světě (tvořivost člověka, rozvoj věd a techniky, hospodářský růst, ale také značné úsilí o zlepšení společenských institucí a sociálního řádu).

V 17. století vychází další významné utopické dílo Sluneční stát (Civitas Solis) od Thomase Campanelly. Tento utopický spis můžeme vnímat v intencích zmíněné Utopie Thomase Mora a taktéž analogicky k Platónově představě ideálního státu. „V čele státu je kněz, nazvaný metafysikem. Rozhoduje o všech duchovních a světských záležitostech, má tři pomocníky, také kněze, kteří se nazývají: Síla, Moudrost a Láska [...] Vlastnictví je tam společné a náčelníci je rozdělují [...] Práce je tak rozumně a spravedlivě rozdělena, že nijak neškodí zdraví, ba naopak značně ho upevňuje [...] Solariové (obyvatelé státu Slunce) málo se zabývají obchodem, ačkoliv

znají hodnotu peněz a zásobují jimi své vyslance a vyzvědače, aby mohli si koupiti vše, co potřebují. Ze všech částí světa přicházejí do města „Slunce“ obchodníci, kupující od Solariů přebytky jejich zboží. Solariové pak neberou za to peněz, nýbrž vyměňují své zboží za tovary, které potřebují“. [Totomianc, 1923, s. 38 - 40].

Shrnutí: Záměrem kapitoly o utopistech bylo ukázat na jejich snahu o reformu a zlepšení stávajícího společenského řádu, tím že se byť jen fiktivně, tzv. „na papíře“ pokusí o vytvoření návrhu ideální společnosti a jejího uspořádání, tak jak to můžeme obdobně vidět i v antice u řeckého myslitele Platóna. V souvislosti se snahou o reformu společenského řádu bylo poukázáno na ostrou kritiku způsobu života tehdejší šlechty a církevních hodnostářů. Což je velice blízké i prorokům Starého zákona či Kristově učení, kterým jsme věnovali předchozí kapitolu. V této kapitole jsme měli možnost opět vidět, že v ideální společnosti je zastoupeno mnoho specifických myšlenek a hodnot socialistické ideologie (společné vlastnictví namísto vlastnictví soukromého, pospolitost společnosti se společnou výchovou dětí, rovnost a uznání společenských tříd; vzájemnou kooperací, směnu zboží atd.). Přehledová literatura nás upozorňuje na ještě několik dalších významných utopických děl převážně z období 17. století jsou to např. Nová Atlantis od filosofa Francise Bacona či kniha Oceán politického filosofa Jamese Harringtona, ve kterém autor hlásá demokracii, svobodu slova a demokratické zřízení státu.

V konotacích utopistického myšlení, které bylo v této kapitole ve stručných obrysech načrtnuto, pokračují, jak je již výše zmíněno, myslitelé jako Saint-Simon, Fourier či Owen. Tito myslitelé převážně reagují na společenské problémy průmyslové revoluce. „Etický socialismus“ v pojetí těchto myslitelů je v kontextu doby snahou o řešení negativních následků průmyslové revoluce.

4. Humanistická tradice etického socialismu

Pokud mluvíme o dobovém kontextu 18. a 19. století, je důležité uvědomit si, jakými charakteristikami přesně se tato doba vyznačovala. Jak je již zmíněno výše, jde o dobu průmyslové revoluce, kterou odstartoval v 18. století Wattův vynález parního stroje. Stojíme na prahu vzniku „moderního světa“. Rychlý a čím dál více se rozrůstající průmyslový růst se odráží v krutých a často až nelidských podmínkách dělnické třídy. V této těžké době však ve Francii a Británii působí skupina humanisticky orientovaných myslitelů, kteří těžké podmínky dělnictva v období industrializace kontemplují. Jde o již zmíněné myslitele Saint-Simona, Fouriera a Owena, kteří se označují také jako utopičtí socialisté. „Vidíme na nich, jak v nich doznívá utopický způsob myšlení a jak vzniká vědecký rozbor a kritika současného řádu sociálního“. [Macek, 1925, s. 83]. Díky těmto myslitelům se vytvořil základ revoluční socialistické ideologie - marxismu, který později na základě získání politické moci chce definitivně ukončit špatné podmínky dělnictva a učinit z nich rovnoprávnou společenskou třídu. Tuto kapitulu budeme dělit do tří podkapitol, ve kterých budeme věnovat každému z výše zmíněných myslitelů pozornost.

4.1 Claude Henry Saint-Simon

Tento francouzský myslitel nebyl vyloženým zastáncem zrušení soukromého vlastnictví. Tím se odlišuje od svých pozdějších žáků a nástupců tzv. školy Saint-Simonistů, kteří prosazují kolektivismus jako výraznou kritiku soukromého vlastnictví. Co se týče samotné nauky Saint-Simonovy jde o průkopníka jakéhosi nového „světového názoru“, který by měl být předpokladem sociální reformy. Často není považován ani tak za socialistického myslitele jako spíše za zakladatele určitého nového náboženství, (tak vnímal i sám sebe), rozvrhl nový „fysicko-politický řád“, který by nahradil stávající společenský řád. Postuluje novou sociální teorii, která spočívá na neustálé směně panství ekonomických tříd. Podle Saint-Simona by vláda ve státě měla patřit průmyslníkům (učenci, podnikatelé, dělníci). Právě ti započnou periodu nové víry, která bude oprostěna od veškerých středověkých dogmat a protestantismu a bude postavena především na „bratrství“. [Totomianc, 1923, s. 69 - 70].

Právě to je důvod, proč výrazně ovlivnil socialistické myšlenkové směry: Socialismus je bezprostřední konsekvencí industrialismu. Všichni lidé budou v tomto systému pracovat. Vzájemně se budou označovat jako „bratři“ a práce bude sloužit k tomu, aby co nejvíce dosáhli blahobytu. Dalším důvodem proč Saint-Simona můžeme radit mezi socialistické myslitele je jeho přesvědčení, že stránku sociální považuje významově za důležitější než stránku politickou. „Pro Saint-Simona byla forma vlády celkem lhostejna a velmi často opakoval znovu a znovu, že nikoliv forma vlády, nýbrž změna stanoviska rozmanitých činitelů ve společenském systému může způsobiti skutečný pokrok lidstva“. [Limanowski, 1927, s. 65 - 66].

Důležité je, že hospodářská vláda ve státě v pojetí Saint-Simona, nahrazuje vládu politickou: „Celá Francie se stane velikou manufakturou a francouzský národ velikou dílnou. Tato národní manufaktura musí být zřízena stejným způsobem jako jednotlivé továrny“. [Saint-Simon, 1949, s. 19].

Veškerý dějinný vývoj, podle Saint-Simona, v sobě obsahuje jakousi hybnou složku, která ho usměrňuje. Klíčovými činiteli změn jsou věda, znalosti a průmysl. Společnost spočívá na společném souboru přesvědčení a když mu jedinci přestanou věřit, společnost se rozpadá. Saint-Simonův pojem „industrie“ můžeme vložit jako sociální systém který dokonale využívá veškeré hospodářské práce ve státě. Saint-Simon věřil, že pomocí takovéhoho sociálního systému bude možné obrátit se k zájmům lidu. [Limanowski, 1927, s. 67].

Podle Saint-Simona je státní správa včetně třídy feudálů pouhou vnější okrasou. Učinil myšlenkový experiment, který spočíval v představě, že by Francie přišla jednoho dne o všechny zahálčivé a líné čelní představitele státní správy. Saint-Simon došel k závěru, že činnost státní správy je pouze povrchní a společnost se bez ní může obejít a nežila by si o moc hůře. Teprve kdyby společnost přišla o nejlepší učence, bankéře a obchodníky, lékaře, dělníky a další odborné profese, byla by celá společnost zcela ochromena, protože staví výhradně na hospodářské práci, tedy industrii. [Rist, 1915, s. 300]. Konkrétně tento myšlenkový experiment Saint-Simon uveřejnil v tzv. Parabole, kde se vyjadřuje poměr ztráty produktivní společenské třídy skládající se z vědců, umělců, dělníků ke ztrátě čelních představitelů státní správy: „Tito lidé jsou skutečně nejproduktivnější z celé Francie, protože opatřují zemi nejdůležitější výrobky,

protože řídí práce, které jsou pro národ nejužitečnější, a protože pracují ve vědách, v umění a ve výrobě, a proto jsou skutečně výkvětem francouzské společnosti [...] Tato ztráta třiceti tisíc jednotlivců, kteří jsou pokládáni za nejdůležitější ve státě, by způsobila zármutek jen z důvodu citových, protože by ta ztráta nebyla pro stát žádnou politickou katastrofou“. [Saint-Simon, 1949, s. 47 - 48].

Saint-Simon [Tamtéž, s. 42 - 43] je zastáncem tvrzení, že: „Lidé mohou totiž být jen tehdy šťastni, když ukojí své tělesné a mravní potřeby, a to je právě jediným cílem a jediným více méně přímým úkolem věd, umění a výroby [...] Jsme proto toho názoru, že můžeme pokládat za zásadu názor, že za nového politického režimu musí mít společenský systém za jediný a stálý cíl jednak užívati co možná nejhojněji k ukojení potřeb člověka všech vědomostí získaných ve vědách, v umění a výrobě, jednak tyto vědomosti rozšiřovati, zdokonalovati a co možná nejvíce rozmnožovati; zkrátka řečeno, využívat co možná nejvíce rozmnožovati všech výsledků získaných ve vědách, v umění a ve výrobě“.

Veškerý život společnosti je založen na práci. Podle Saint-Simona lze rozlišit produktivní a neproduktivní práci. Tímto prizmatem nahlíží i na čelní představitele státní správy, kteří vykonávají pouze práci neproduktivní a jejichž kritiku jsme zmínili výše: „Neznalost, pověra, lenost a záliba v nákladné rozkoši jsou vlastnostmi nejvyšších tříd společnosti, zatímco co schopní a pracovití lidé mají jen úlohu podřadnou a slouží jim jen jako nástroj“.[Tamtéž, s. 49]. V novém společenském řádu ti co jsou „nečinní“ mají být eliminováni; v nové společnosti je místo jen pro činné. Saint-Simon se staví kriticky vůči liberalismu své doby. Z pohledu liberalismu jsou pojmy jako „svoboda“, „rovnost“ apod. jen prázdnými pojmy. „Liberálové se mýlí chápajíce se znovu starých formulek bez dosahu, jako „svrchovanost lidu“, „svoboda“, „rovnost“, prázdných pojmů bez smyslu, výplodů metafysických legistů, kteří dohráli svojí úlohu zrušením feudálního řádu [...] Parlamentární řád jest nutný, jest však jenom přechodnou etapou mezi feudálním řádem včerejška a řádem zítřka [...] Řádem budoucnosti jest industrialismus, tj. sociální organisace, sestavená za účelem podpory industrie (hospodářské činnosti)“. [Rist, 1915, s. 301 - 302].

V ideální společnosti nebudou existovat žádné třídní rozdíly (myšleno například mezi privilegovanými třídami jako šlechtou, buržoazií, kněžstvem a obyčejným

obyvatelstvem) a bude mezi nimi panovat hospodářská rovnost: „Záleží v tom, aby každý měl ze společnosti užitek, přesně poměrný ke své sociální způsobilosti, tj. ke své pozitivní schopnosti, ke způsobu, kterým užívá svých prostředků, mezi něž, jak se samo sebou rozumí, musíme počítat kapitalisty“. [Tamtéž, s. 303].

Vidíme na tomto momentu, že Saint-Simon, úplně nezavrhuje kapitalistický řád. Tím se odlišuje od socialistických myšlenkových směrů.

V nové společnosti „Budou zrušena všechna privilegia; a už je nebude možno obnovit, protože bude zaveden co možná nejdokonalejší systém rovnosti“. [Saint-Simon, 1949, s. 52]. Jak jsme mohli již zaznamenat, výše přeci jen jakousi privilegovanou vrstvou v novém Saint-Simonově řádu je třída pracujících. „Ostatní třídy musí pracovat pro ni, protože jsou jejími produkty a protože ona umožňuje jejich existenci, zkrátka protože výroba je základem všeho a všechno musí se dělati jen pro ni“. [Tamtéž, s. 59].

Úkolem nové vlády má být to, že schopnosti nahradí moc a kde vedení nahradí poroučení. Politika je provozována za účelem těch zájmů, které vedou k blahobytu občanů. Podle Saint-Simona by výkonná moc měla být svěřena poslanecké sněmovně, volené ze zástupců industrie, obchodní, průmyslové a zemědělské činnosti. Byla by pověřena schvalováním nebo zamítáním návrhů zákonů, předkládanými dvěma sněmovnami, skládajícími se z učenců, umělců, inženýrů; návrhů zákonů, které povedou k rozvoji hmotného bohatství země. [Rist, 1915, s. 306].

Pozdější nástupci Saint-Simona tzv. škola Saint-Simonistů kritizuje soukromé vlastnictví, které chtějí nahradit tzv. kolektivismem. Mluví o vykořisťování, které je důsledkem soukromého vlastnictví. Těmito pojmy se později částečně inspiroval Karel Marx, který je však neužíval ve stejném slova smyslu. My se však naukou Saint-Simonistů dále zabývat již nebudeme.

4.2 Robert Owen

Byl velice movitým továrníkem ve Velké Británii, vlastnil textilní továrny (především ve Skotsku). Pokusil se o sociální reformy v praxi. Ve svých továrnách zaváděl řadu sociálních opatření; snažil se vytvořit příjemné pracovní prostředí (tyto snahy započal především ve své továrně v New Lanarku). Významná byla jeho sociální péče o dělníky a jejich rodiny. „Ukazoval na prospěch poctivého jednání, zvykal lid

jemu, z pohodlně a zpříjemňoval jim život, ulehčoval jim práci, odstraňoval hlavní příčiny zlých náklonností a hlavně pečoval o racionální výchovu dětí, aby byl vychován dobrý charakter pozdějšího pokolení“. [Limanowski, 1927, s. 10]. Jeho sociální opatření sahaly od snížení pracovních hodin dělníků na „pouhých“ deset a půl hodin denně a zamezení práce dětí před desátým rokem věku. Na rozdíl od Saint-Simona zcela odmítal náboženství. Vedle soukromého vlastnictví považoval náboženství za zlo, které pouze „zotročuje“ člověka.

Robert Owen si dobře uvědomoval, že žije v době, kdy i díky průmyslové revoluci v hospodářském sektoru platí privatizace a upřednostnění soukromého vlastnictví. Tedy v ekonomické oblasti se drží příliš tvrdá libertariánská politika „laissez-faire“ . Dělnická třída, která se na jedné straně výrazným způsobem přičiňuje na vytváření bohatství továrníků, na straně druhé také výrazně strádá. Právě toto bylo aktuálním a velice palčivým tématem v době 18. a 19. století. Lidé pracují a přitom jsou velice chudí a žijí v otřesných a nuzných podmínkách, pouze na úrovni přežití. Právě z těchto důvodů by zvláště dělnické třídě měly být nabídnuty lepší podmínky a blahobyt. „S hlediska hospodářského nauka Owenova směřoval k úplnému egalitarismu, k odměňování dle potřeb a nikoli dle schopností. Proto sdružení owenistická byla komunistickými“. [Gide, 1915, s. 348].

Owen [1960, s. 43] k tehdejší poněkud paradoxní relaci mezi továrníky a dělníky sám poznamenává: „Zaměstnavatel se dívá na zaměstnance jako na pouhé nástroje zisku, zatím co v nich se vytvářejí povahy hrubě divoké, které, nebudou-li zákonná ustanovení tak moudře sestavena, aby předešla jejich růstu, dříve nebo později uvrhnou zemi do stavu hrozného nebezpečí, z něhož snad nebude vyvážnutí“.

Owen klade proto velký důraz především na výchovu. Výchova je v jeho pojetí nejdůležitější činitel lidského pokroku. „Východiskem Owenových úvah jest neodpovědnost člověka. Člověk je tím, čím ho udělají: příroda, společenské zřízení a výchova. Jedinec není s to, aby vlastními silami vytvořil svůj vlastní charakter pouze společnost může vytvořit charaktery jednotlivých lidí [...] Jedině racionální výchova a rozumné vlády mohou dokonat sociální reformu, která záleží v poskytnutí lidem co největšího množství štěstí“. [Limanowski, 1927, s. 26]. Toto zmíněné východisko vychází z postulátu, že se lidé od přírody nerodí jako dobří či zlí, ale výrazně je utváří

především prostředí ve kterém žijí a pracují. „Je nutno, abychom zde konstatovali, co člověk jest „od přírody“, a jakým jej udělaly dřívější okolnosti, které jej obklopovaly. Pak musíme dokázati, čím může býti učiněn, když je obklopíme novými podmínkami, jež jsou nyní vesměs v dosahu možností společnosti“. [Owen, 1960, s. 82].

Owenovo pojetí tedy můžeme označit jako deterministické a člověk v tomto pojetí je zbaven jakékoliv zodpovědnosti. „Obyvatelé každé země jsou vychovávaní a formováni jejími hlavními životními podmínkami; charakter nižších tříd ve Velké Británii se nyní vytváří na základě podmínek vyrostlých z obchodu a tovární výroby. Vůdčím principem řemeslné a tovární výroby, jakož i obchodu, je však bezprostřední peněžitý zisk, jemuž musí v širokých vrstvách všechno ustoupiti. Všichni jsou bez ustání nabádáni k tomu, aby lacino kupovali a draho prodávali [...] Následky tohoto principu zisku, není-li bržděn, jsou ještě bědnější u pracujících tříd, u těch, kteří jsou zaměstnáni v továrním provozu. Většina provozních odvětví jsou více nebo méně škodlivá pro zdraví a mravní stav dospělých“. [Owen, 1960, s. 41].

Kritikou peněžitého zisku Owen dochází až k tezi o jeho úplném zrušení. Přímo nadčasové na této tezi o zrušení zisku je to, že tímto krokem chtěl se vyhnout krizím z nedostatečné spotřeby. Ch. Gide [1915, s. 349] přesně vystihuje Owenovi intence k zrušení zisku: „Touha po zisku jest základní zlo, prvopočáteční hřích, zapovězené ovoce z ráje, které způsobilo pád lidského pokolení“. Co ale pro Owena zisk přesně znamená? Jakým způsobem ho definovat? Zisk je pro něj vše to, co přesahuje výrobní výlohy. Výrobky by se měly prodávat za tolik, kolik bylo vynaloženo na jejich výrobní náklady. „Zisk působí, že dělníku není možno koupit si výrobek své práce a následkem toho spotřebovati ekvivalent toho, co vyrobí“. [Tamtéž, s. 349]. V praxi chtěl za tímto účelem zrušit peníze a nahradit je principem směny výrobků. Vycházel z teze, že: „Nástrojem zisku jsou peníze, měna: jimi jest uskutečňován. Jimi vniká do všech směn, a jimi stává se možnou anomálie, že výrobek jest prodáván draže, než co stojí. Jest tedy nutno odstraniti peníze. Jest nutno je nahraditi pracovními poukázkami. A to bude právě měřítko hodnoty, dokonalejší nad peníze; poněvadž práce jest příčinou a podstatou hodnoty, jest přirazeno, aby byla také jejím měřítkem“. [Tamtéž, 1915, s. 351]. V Londýně byl zakladatelem jakési „družstevní tržnice“ (National Equitable Labour Exchange), která fungovala na tomto principu (směně pracovních poukázek) přibližně necelé dva roky, poté byla zavřena. Tento Owenův nápad v praxi vůbec neobstál.

Kladl také velký důraz na sdružování lidí do komun, obdobně to uvidíme i u Fourierových Falang a Falanstér. Tak například necelé tři roky z Owenovy iniciativy fungovalo v Indianě v USA hnutí „Nová Harmonie – osada rovnosti“ (New Harmony, Community of Equality), jehož cílem byla reformace chybného stávajícího společenského řádu, především tedy chybného systému rozdělování statků. „Všichni členové osady budou pokládáni za jednu rodinu [...] Bude podobná strava, ošacení a výchova, pokud to lze provést, pro všechny podle jejich věku, a jakmile to bude možné, budou všichni bydlet v podobných domech a budou po všech stránkách podobně zařízeni. Každý člen bude co nejlépe sloužití dobru celku, řídě se pravidly a nařízeními, jež nyní kolektiv přijme. Předním účelem osady bude vždy, aby všem svým členům dala nejlepší vychování fyzické, mravní i rozumové“. [Owen, 1960, s. 162]. V „Nové Harmonii“ bylo ustanoveno výhradně společné vlastnictví, rovnost práv a povinností, svoboda slova, projevu a jednání, „kooperativní jednota v podnikání i zábavě“, péče o zdraví a získávání vědomostí. [Tamtéž, s. 160]. Panoval zde tak výše zmíněný Owenův egalitářský přístup. Tento velice zajímavý projekt uskutečněný v praxi opět skončil neúspěchem, ztroskotalo především na velice nesourodém obyvatelstvu owenovské kolonie „Nové Harmonie“.

4.3 Francois Marie Charles Fourier

U Fouriera najdeme mnoho spekulací a fantasií o tom, jak by měla, nebo bude vypadat ideální společnost. Podobně jako Saint-Simon neadmíтал soukromé vlastnictví. Saint – Simon však měl však při vzájemném porovnání mnohem větší smysl pro realitu než Fourier. „Zatím co Saint-Simon stojí na prahu od utopie k vědě, je Fourier ještě naprostým utopistou“. [Limanowski, 1927, s. 131]. Fourier taktéž ostře vystupoval proti Owenovu pojetí společného vlastnictví majetku, statků, obdobně kritizoval nástupce Saint-Simona školu Saint-Simonistů za jejich záměr zrušení soukromého vlastnictví a dědického práva.

Analogicky k Robertu Owenovi vnímal, že výchova a životní prostředí, ve kterém člověk žije, je zásadním determinantem jeho utváření. Výchova dítěte má začít již od 3 let, dítě se má rozvíjet fyzicky i duševně, má se v něm probouzet jeho vlastní schopnosti a odhalit jeho skutečné budoucí povolání. [Tamtéž, 1927, s. 150].

S Owenem měli dále velice podobné plány společenské reorganizace, oba společně přišli s myšlenkou vytvoření samosprávných celků, které měly být vzorem pro uspořádání budoucí společnosti, respektive budoucí společenský řád se měl na základě tohoto vzoru konstituovat. „Stali se původci hnutí kooperačního“. [Gide, 1915, s. 343]. Fourierovým východiskem pro uspořádání budoucí společnosti se staly tzv. Falangy (jde o skupinu lidí z různých tříd), kteří společně obývají rozlehlou budovu, která se nazývá Falanstérou. Fourierovu Falanstéru si můžeme představit ve smyslu spíše velkého hotelu, ve kterém lidé z různých společenských tříd společně žijí. Byty však jsou v takovémto cenově odstupňovány do pěti tříd, přičemž třída pro nemajetné je zcela zdarma. Cílem je snaha dosáhnout maximálního pohodlí při minimálních nákladech. [Tamtéž, 1915, s. 359]. Falanstéra má technicky dobře vybavené skladiště, které odpovídá 300 drobným selským sýpkám. Je tam společná jídelna, kuchyň a prádelna a také pokoje pro výchovu dětí, jimž Fourier věnuje největší pozornost. Hlavním zaměstnáním Falanstéry bylo selské hospodářství. [Totomianc, 1923, s. 75]. „S hlediska ekonomické organizace Falanga nebo Falanstéra předně znamenala ekonomii prostředků a sil koncentrací výroby a za druhé udělovala náležité místo nejen práci, nýbrž i kapitálu a talentu. Fourier v žádném případě nebyl komunistou a nebyl pro rovnost lidí. Jeho Falanstéra zabezpečovala členům pouze existenční minimum. Jinak nebyla doporučována rovnost, jelikož nerovnost dělá společnost různorodější a podněcuje k užitečnému soupeření“. [Tamtéž, 1923, s. 75].

Falanstéry fungují na principu družstevnictví. Pro komunitu ve Falanstérách platí zásada, že co lidé vyrobí, to zároveň spotřebují. „Jest to malý svět, který si postačí, mikrokosmos vyrábějící vše, čeho potřebuje a spotřebující vše, co vyrobí, mimo výjimečné směny s jinými družstvy, chybí-li mu něco nebo má-li něčeho nadbytek [...] Osobní vlastnictví jest přeměněno v akciový majetek; přeměna tato nemá nic socialistického a jest naopak zcela kapitalistická [...] Dělník má podíl na výnosu netoliko z důvodu své práce, nýbrž i na základě svého kapitálu, neboť jest akcionářem, a také snad na základě svého nadání neboť může býti volen jako každý ze společníků“. [Gide, 1915, s. 362 - 363].

Dividendy se „akcionářům“ dělily ve Falanstéře následujícím způsobem: 4/12 dostávali ze zisku (výnosů), 5/12 bylo dáváno za práci a 3/12 za „nadání“. Nadáním se rozumí řízení (tedy jakousi odměnu pro manažera za dobré vedení

Falanstéry). „Fourierem byla načrtnuta přeměna námezdné práce na sdruženou [...] Zrušení námezdné práce zavedením sdruženého a všeobecného vlastnictví, který volí za prostředek nikoliv třídní boj, nýbrž sdružení inteligence, práce a kapitálu, který snaží se smířiti navzájem si odporující zájmy kapitalisty a dělníka, výrobce a konsumenta, věřitele a dlužníka tím, že spojuje tyto funkce v jedné osobě. [Tamtéž, 1915, s. 362 - 363 a 365]. Fourier tedy chtěl propojit zájmy všech společenských tříd. Jednotlivec závisí na dalších lidech a tak zmizí rozpory mezi lidmi. Podle Limanowského [1927, s. 139] má Falanstéra fungující na principu družstevnictví jasný význam: „Sdružení je mocným výrobním prostředkem“.

Falangy a Falanstéry mají také význam z toho důvodu, že se mezi lidmi vzájemným sdružováním vytvářejí city a emoce. „S hlediska sociálního život pod jednou střešou tím, že shromažďuje lidi nejrůznějších poměrů v denním styku, má za účel sblížit jejich vzájemné city“. [Gide, 1915, s. 359]. Komuna bydlící ve Falanstěře stejně tak jako celková společnost se skládá z jednotlivců, kteří mají různorodý temperament, charakter, různou žádostivost. U každého jednotlivce se díky těmto biologickým vlivům různě projevuje reakce na určité podněty, každý člověk má různou afektuozitu atd. Fourier si tyto skutečnosti dobře uvědomoval a říkal, že je třeba, aby se každá komuna uspořádala především tak, aby se v ní jednotlivcům vedlo dobře a svobodně, aby se při každé práci a činnosti cítili povzbuzováni a podporováni. [Limanowski, 1927, s. 140 - 141]. „Přál si, aby člověk pracoval pouze z radosti a přistupoval k práci tak, jak by se ubíral na slavnost“. [Gide, 1915, s. 367].

Charlese Fouriera můžeme vůbec z filosofické pozice označit víceméně za jakéhosi umírněného epikureistu. „Rozumný epikureismus je podle jeho názorů nejvhodnější pro lidi. Proč by se měli odříkati toho, co jim působí příjemnost ? Mají ovšem užívatí příjemností jenom tak, aby neškodili sobě a jiným“. [Limanowski, 1927, s. 145]. Na závěr je k Charlesi Fourierovi nutné podotknout, že i on měl, podobně jako Saint-Simon své nástupce, kteří propagovali tzv. „Fourierismus“, kteří se pokusili založit „Falanstéry“ ve Francii, Alžíru či v USA. Všechny tyto pokusy o fungování „Falanstér“ v praxi však selhaly.

Shrnutí: U utopických socialistů jsme měli možnost vidět spoustu návrhů, které by vytvořily lepší společenský řád a především zlepšily život pracující třídy.

Saint-Simonovým záměrem bylo přenechat vládu ve státě „industrii“, tedy všem, co se přičiňují o hospodářskou činnost ve státě (dělníci, podnikatelé a učenci). Chtěl docílit jakési hospodářské rovnosti. Podle jeho názoru se tím veškeré třídní rozdíly smažou, protože je v možnostech a schopnostech každého jedince, jaký bude mít z hospodářské činnosti užitek. U Roberta Owena jsme mohli vidět velké sociální cítění s dělnickou třídou, důraz na jejich výchovu a výchovu jejich dětí.

Oproti Saint-Simonovi hospodářská politika v pojetí Roberta Owena směřuje k úplnému egalitarismu. Nejsou to schopnosti na základě nichž dochází k odměňování, ale potřeby lidí. Mohli jsme vidět velice zajímavé Owenovy pokusy, které realizoval dokonce i v praktickém životě. Týkaly se zrušení peněz, které nahradil poukázkami či důraz na sdružování lidí do komun se společným vlastnictvím. Zajímavé je, že zrušení soukromého vlastnictví a egalitářský přístup se poprvé před Robertem Owenem, objevilo u Gracchuse Babeufa, který chtěl zavést komunistickou společnost.

Kooperativní či družstevní komuny jsme mohli vidět nejen v pojetí Roberta Owena, ale i u Charlese Fouriera, který si velice dobře všímal nedostatků své doby a chtěl propojit zájmy všech společenských skupin, které společně budou pracovat ve prospěch své komuny. Fourier společně s Robertem Owenem vnímá výchovu jako zásadní východisko vedoucí k zásadní reformně sociálního řádu.

Určité podobnosti s utopistickými vizemi výše zmíněných autorů můžeme dále vidět například ve smýšlení stoupenců J. J. Rousseaua, kteří věří, že člověk je dobrý od přírody a byl zkažen soukromým vlastnictvím. Kritiku společenského řádu, která je podobná kritice utopických socialistů, můžeme dále vidět u politického ekonoma Sismondiho (kritik vykořisťování dělníků, zakladatel sociální politiky) či u filosofa a teoretika anarchismu Josepha Proudhona (požadoval bezpeněžní směnu či úvěry, které nejsou úročeny). Další kapitolu budeme krátce věnovat filozoficko-ekonomickému směru marxismu, který také z části čerpá z myšlenkového dědictví autorů, kteří byli zmíněni v této kapitole.

5. Marxismus

Jak jsme zdůraznili výše, klasický marxismus je ještě mnohem více politicky a radikálněji orientován, než tomu je u etického socialismu v pojetí Saint-Simona, Owena či Fouriera. Vychází z faktu, že: „První povinností dělnické třídy je snaha o dobytí politické moci [...] Socialisté, čili komunisté musí podporovati každé revoluční hnutí, které směřuje proti stávajícím sociálním a politickým poměrům“. [Limanowski, 1928, s. 12 a 36]. Marxismus byl proto později úzce spojen s praxí (s reálným hnutím). Jednalo se o dělnická sdružení (tzv. internacionály). Na rozdíl od výše zmíněných utopických socialistů (vyjímaje Saint-Simona) se klasický marxismus také snaží o jakousi predikci dějinného vývoje (proto též vědecký socialismus či komunismus). Tento směr vychází z filosofického odkazu německého filosofa a ekonoma Karla Marxe. Na co klasický marxismus reaguje? Historický vývoj, který předcházela a zavedl vznik marxismu jako filosoficko-ekonomické teorii, byl následující: Charakteristickým znakem doby od konce 18. století byl úpadek tradiční řemeslné výroby a rozvoj kapitalismu. Povolání se čím dál více specializovalo. Z této situace má užitek tedy pouze úzká privilegovaná vrstva - kapitalisté (továrníci, zaměstnavatelé). I díky strojové tovární výrobě továrník či jiný zaměstnavatel již nemusí zaměstnávat tolik zaměstnanců; tím u této privilegované vrstvy dochází k větší kumulaci peněz a kapitálu. S tím souvisí i to, že se proměňuje dosavadní dělba práce; dělník vyrábí pouze určitou část produktu, nikoliv produkt celý. Kapitalismus zapřičiňuje také jev, který Karel Marx později označí jako odcizení (Entfremdung); u dělníka se chápe jako projev falešného vědomí. Pro námezdně pracujícího dělníka se jak výrobní prostředek, tak samotný produkt jeho vlastní práce stává odcizeným. Výroba zboží se poté stává víceméně vztahem pouze mezi věcmi, nikoliv vztahem mezi lidmi.² Dělník se postupně odcizuje od produktů své práce, protože mu produkt, který vytvoří nepatří; od pracovní činnosti, protože mu zaměstnavatel určí co a jak má dělat; od druhého člověka a od samotné lidské podstaty, ke které přirozeně patří kontrola nad svou vlastní pracovní činností. „V dnešní fázi našeho dějinného vývoje se výrobní síly společnosti dostávají do rozporu s výrobními vztahy, tvořivá práce je odcizena, člověk se již nepoznává ve svém vlastním produktu a

---

² BLECHA, Ivan, et al. *Filosofický slovník*. 2. opr. a rozš. vyd. Olomouc : Olomouc, 1998, s. 259

jeho vyčerpávající dřina mu připadá jako nepřátelská síla“. [Sartre, 1966, s. 16]. Konsekvencí rozsáhlé přeměny společnosti je mimo jiné také sociální struktura rozdělená do tříd.

Všechny tyto negativní stránky s sebou přinesla modernizace průmyslu. Kapitalistovi nezáleží už na zručnosti či rozvážnosti dělníka. „Stroj stává se pánem dělníkovým, ovládá a stravuje jeho životní sílu [...]Dělník jsa utiskován kapitalismem, prodává nejenom svou pracovní sílu, nýbrž prodává pracovní sílu i své ženy a svých dětí.“ [Limanowski, 1928, s. 26].

Karel Marx přišel s teleologickým konceptem dějinného vývoje, jehož cíl spočíval ve vytvoření „beztrždního komunismu“, který měl být východiskem a řešením špatného společenského stavu zapříčiněným kapitalismem. K vysvětlení tohoto dějinného vývoje přejal Hegelův názor, že historické změny jsou prováděny za pomoci dialektiky. Tedy, že vzájemné působení protikladných sil, vede k vytvoření vyššího vývojového stadia. Marx však Hegelovu dialektiku vykládá materialisticky. V dějinách dochází k rozvoji výrobních sil a mění se výrobní či vlastnické vztahy. Vnitřní rozpory mezi vztahy lidí k výrobním silám vznikají na základě existence soukromého vlastnictví. „Konflikt mezi kapitalismem a proletariátem³ proto vyústí ve vyšší vývojové stádium, kterým bude socialistická a nakonec komunistická společnost“. [Heywood, 2005, s. 130].

Podle Marxe můžeme vymezit jakési čtyři „evolucionalistické“ etapy, kterými dějiny prošly či ještě projdou, než nabudou svého cíle v konečné páté etapě, tedy beztrždním komunismu:

1. etapou je primitivní komunismus (kmenové zřízení) – konflikty spočívají hlavně v materiálním nedostatku
2. etapou je otrokářský řád (typický pro antickou či středověkou společnost) – konflikty zde byly mezi otrokáři a otroky; otrok nevlastnil výrobní prostředky ani svou pracovní sílu
3. etapou je feudalismus – antagonismus je zde příznačný pro dvě hlavní třídy šlechtu a poddané. Poddaný sice vlastní část určitou část výrobních prostředků

---

³ Proletariát je označení pro námezdní dělníky, kteří nevlastní výrobní prostředky a prodávají svou práci továrníkům.

(své pole, nebo pronajaté), ale nevlastnil pracovní sílu, protože určitou část roku musel pracovat pro svého pána

4. etapou je kapitalismus – boj buržoazie s proletariátem. Dělník sice nevlastní výrobní prostředky, ale vlastní pracovní sílu, protože se může rozhodnout, komu svou pracovní sílu prodá.
5. etapa komunismus – dojde k pozbytí vnitřních antagonismů. Vznikne beztřídní společnost, jejímž základem bude společné vlastnictví výrobních prostředků (dělník vlastní výrobní prostředky a pracovní sílu). [Tamtéž, s. 130].

„Lidské dějiny tudíž byly dlouhotrvajícím bojem mezi utlačovanými a utlačovateli, vykořisťovanými a vykořisťovateli. Každé dějinné stadium přesto znamená určitý pokrok, přinejmenším v tom smyslu, že přináší další vývoj „výrobních sil“: strojů, technologií, pracovních postupů apod.[...] Hlavními subjekty dějinných změn nejsou jednotlivci, strany a hnutí, ale třídy. Marx byl jednoznačně přesvědčen, že mezi třídami existují vztahy nesmiřitelného antagonismu a že „porobená“ třída je „vládnoucí“ třídou nutně a soustavně vykořisťována“. [Tamtéž, s. 130].

Vykořisťováním se rozumí už samotný fakt přivlastňování práce dělníka továrníkem, protože převážná část kapitálu zůstává továrníkovi. Dělníkovi je většinou vyplácen jen příjem na úrovni přežití. Účelem komunismu tedy je, aby z přivlastňování práce dělníka byl rovnoměrný zisk pro všechny. [Limanowski, 1928, s. 48]. „V nové společnosti bude místo soukromého vlastnictví společné, kolektivní, čili jinak řečeno, výrobní prostředky a všechno, co k nim patří, nebude náležití vlastnictví soukromých osob [...] Družstvo nastoupí místo kapitalisty [...] Sdružená výroba se spojí se sdruženým rozdělením jejího zisku. Peníze budou nepotřebnými [...] Dělník znovu dosáhne samostatnosti a individuální svobody, které nemá v kapitalistickém řádu. Přestane být námezdníkem, stane se členem. Ztratí charakter zboží, věci; stane se člověkem [...] Pracující lidstvo utvoří novou společnost a bude v ní tvořiti jediný stav, jedinou třídu tj. všichni budou musit pracovati a tím také zmizí dnešní rozdělení na třídy a s ním ovšem i spojený jejich vzájemný antagonismus“. [Tamtéž, s. 48].

Klasický marxismus byl nejradikálnější koncentrovaný pokus vedoucí k osvětlení historického procesu v celé jeho totalitě. Důležité je přitom uvědomění, že je to člověk, kdo dějiny vytváří „objektivuje a odcizuje“ se v nich. „Dějiny, jež jsou specifickým

produktem veškeré aktivity všech lidí [...] Marxismus 19. století je olbřímím pokusem, kterému nejde jen o vytváření dějin, ale o jejich praktické a teoretické ovládnutí sjednocením dělnického hnutí a ujasnění akce proletariátu na základě poznání kapitalistického procesu a objektivní reality pracujících. Veškeré toto úsilí, které sjednotí vykořisťované a postupně omezí počet bojujících tříd, vyústí nakonec k takovému cíli, kdy dějiny dostanou konečně pro člověka smysl“. [Sartre, 1966, s. 29 a 79].

Shrnutí: Již v úvodu jsme avizovali, že se marxismu nebudeme věnovat v dostatečně míře. V rámci tohoto myšlenkového směru můžeme vymezit několik dalších proudů, kterým se nemůžeme z důvodu omezeného rozsahu práce věnovat. Hluběji jsme nerozebírali marxistické názory na ekonomiku či politiku. Marxismus je velice rozsáhlý směr s řadou období. Z dalších marxistických proudů můžeme jmenovat například značně ortodoxní formu marxismus-leninismus či různé a široké neomarxistické proudy (například Frankfurtskou školu, zakladatele časopisu Praxis atd.). V této kapitole jsme se stručně věnovali základnímu konceptu klasickému marxismu. V poslední kapitole se budeme věnovat fabiánskému socialismu, který bychom mohli označit za jakéhosi oponenta marxismu. Podle myslitelů zastávajících Fabiánský socialismus se dosáhne socialistické společnosti výhradně demokratickými prostředky; přirozenou evoluční a parlamentní cestou.

6. Fabiánský socialismus

V rámci socialistických myšlenkových směrů najdeme i směry takové, které se snaží o kritiku a značnou revizi marxismu. Svými sociálně-právními úvahami tyto myšlenkové směry ovlivnil například Ferdinand Lassalle. Typickým představitel marxistického revizionismu byl poté německý sociálnědemokratický politik Eduard Bernstein, tedy představitel výrazného zlomu v dosavadním marxistickém myšlení. Byl přesvědčen, že společnost dojde k socialismu pokojně a demokraticky. Společnost má jednoduše evoluční cestou dospět k společnosti socialistické. Toto myšlení se někdy označuje jako „evoluční socialismus“. Ve společnosti podle „evolučních socialistů“ nedochází k prohloubení rozdílů mezi třídami a společnost není rozdělena na dvě vrstvy; naopak hodně apelují na růst střední třídy. Byl přímo ovlivněn myšlenkami britské Fabiánské společnosti, která propagovala tzv. fabiánský socialismus, který byl inspirován Bismarckovým Německem (hlavně zabezpečením dělnictva jako celku). Fabiánská společnost obhajovala myšlenku parlamentního socialismu a později také zavedla vznik britské Labouristické strany (která je později spojena třeba s významným britským politikem Tony Blairem či současným britským premiérem Gordonem Brownem); v Německu byla zase inspirací pro tamní Sociální demokracii (SPD). Fabiánská společnost byla společností výrazných intelektuálů tehdejší doby. Mezi něž patřili například G. B. Shaw, manželé Webbovi, později G. D. H. Cole aj. Podle názorů těchto myslitelů, lze socialismu dosáhnout rovněž skrze politické akce a vzdělávání, byli také pro zavedení všeobecného hlasovacího práva. [Heywood, 2005, s. 124 - 125].

Socialismus v pojetí představitelů fabiánské společnosti staví na následujících idejích:

1. stejné možnosti pro všechny
2. základní životní standard zajištěný všem
3. demokratická svoboda.

Z toho je patrné, že i pojetí sociální rovnosti u Fabiánských socialistů nebude znamenat, že jsou si všichni lidé primárně rovni. Fabiáncům jde spíše o to, aby všichni lidé měli stejnou možnost k rozvinutí svého nadání a vloh. [Cole, 1947, s. 31 a 33].

V kapitole, kterou jsme věnovali utopickým socialistům Saint-Simonovi, Owenovi a Fourierovi, jsme mohli vidět značné úsilí o zlepšení sociálního i hospodářského řádu společnosti. Tento fakt z pozice „sociálně-demokratické“ oceňuje G. D. H. Cole [Tamtéž, s. 28 a 35] významný představitel Fabiánské společnosti. Říká, že: „Dnešní demokraté pouze potřebují, aby se jich opět zmocnilo lidské nadšení socialistických průkopníků, kteří bojovali o socialismus, protože v něm viděli nejen dokonalejší formu hospodářské organizace, nýbrž i způsob života [...] Socialismus je zejména přesvědčení, že hospodářský život společnosti by neměl zůstat hříčkou soukromých sil, nýbrž měl by být organizován za kontroly veřejnosti“.

Naopak co se týče názorů na společné vlastnictví výrobních prostředků Fabiánci ho již nechápou jako cíl sám o sobě (jak tomu bylo u některých jejich předchůdců, které jsme v této práci zmínili), nýbrž jako prostředek k uskutečnění cílů, tedy drží se striktně demokratické pozice. „Není absolutní platnosti v návrhu, aby výrobní prostředky byly majetkem naprosto všech. Nedovedu si skutečně představit společnosti, pro které by to neplatilo, a stěží si dovedu představit společnost, v níž by všechny výrobní prostředky měly být majetkem společným [...] Veřejné vlastnictví výrobních prostředků je metoda k jejich uskutečnění, přiměřená zhruba typu společnosti, v níž vy i já žijeme, nikterak však to není mravní imperativ ve všech společnostech“. [Tamtéž, s. 33].

Podle toho by také mělo vypadat uspořádání organizací v sociálně-demokratickém státu: „Dobrovolná sdružení všech způsobu, buďto akciové společnosti, náboženské jednoty nebo komunistické skupiny skládaly by se v sociálně demokratickém státu jednoduše z tolika a tolika jednotlivců, jsoucích dohromady v držení takových vlastnických práv, jaká smí mít každý jednotlivec“.[Shaw, 1896, s. 135].

Fabiánští socialisté si také dobře uvědomovali, že politika se týká především nastolení moci a autority. Je to právě moc politických představitelů, která zajistí či určí, zda ve společnosti budou převládat sociálně-demokratické principy či nikoliv. Parlament je hlavním představitelem a reprezentantem suverenity lidu. „Vzrůstá-li moc státu nad jednotlivcem, záleží na tom, kdo ten stát řídí. Kde stát provádí pouze příkazy velkých kapitalistických skupin, tam je státní autorita ve skutečnosti autoritou těchto skupin a stává se nástrojem monopolitního násilí. Táž moc uplatňovaná státem, jež je věrným zrcadlem vůle lidu, je silou demokratickou“.[Cole, 1947, s. 26].

Shrnutí: V poslední kapitole jsme se věnovali fabiánskému socialismu. Tento směr, jak jsme mohli vidět, je výrazně demokratický a můžeme v něm zaznamenat i určité liberální rysy. Fabiánský socialismus je oponentní vůči marxismu. Marxistické teze o vzniku beztřídní společnosti připadají Fabiánským socialistům jako násilné. Proto kladou větší důraz na vzdělávání dělníků a zavedení všeobecného volebního práva. Těmito kroky dělnická třída docílí více, než násilnou revolucí. Viděli jsme také, že Fabiánci zastávají oproti jiným socialisticky orientovaným směrům také jiný názor na společné vlastnictví výrobních prostředků. Je utopií, aby existovala společnost, kde by výrobní prostředky patřily všem. Záleží na možnostech dané společnosti zda bude společné (veřejné) vlastnictví uskutečněno.

II. ČÁST

7. Komparace myšlenkových směrů v rámci socialistické ideologie

Druhou část bakalářské práce tvoří samostatný rozbor jednotlivých myšlenkových směrů, které jsme v naší práci představili. Pro následující rozbor jsme si zvolili metodu komparace, pomocí níž poukážeme na některé rozdíly a návaznosti socialistických myšlenkových směrů. Vybrali jsme celkem pět pojmů, kterými se vyznačuje specifický soubor socialistických hodnot. Těmito pojmy jsou „pospolitost“, „spolupráce“, „rovnost“, „společenská třída“ a „společné vlastnictví“.⁴ Pomocí těchto pojmů budeme provádět následnou komparaci myšlenkových směrů v socialistické ideologii. Kapitulu budeme dělit do pěti podkapitol, ve kterých se budeme věnovat těmto jednotlivým socialistickým hodnotám.

7.1 Pospolitost

Již v úvodu práce klademe důraz na fakt, že pospolitost je ústředním tématem socialistické ideologie. Pojem pospolitosti vychází z teze, že člověk je od přírody společenským tvorem, spolu s ostatními překonává překážky, spolupracuje. Tato skutečnost je důležitá proto, aby vůbec mohl přežít.

Zmínili jsme v této práci, že v 19. století se vyvíjely „sociálně-křesťanské“ školy, které byly inspirovány učením Krista a křesťanstvím. Jsou to právě „sociálně-křesťanské“ směry, pro které je pospolitost a vzájemné sdružování jednou z nejvyšších mravních hodnot. Členové sociálně-křesťanských sdružení se proto také navzájem oslovují jako bratři a sestry. Jejich záměrem je vytvoření společnosti, kde budou všichni svázáni vzájemným poutem „bratrské rovnosti“.

V podkapitole o Platónově představě ideální obce jsme také viděli, že společnost lze postavit na pospolitosti občanů. U Platóna je jasně vidět, že jednotlivec závisí na ostatních lidech, kteří tvoří společenství, přesně tak jako oni závisejí na něm. Podle toho musí odpovídat i dělba práce ve společenství. Společnost je striktně hierarchizovaná a každý dělá výhradně to, k čemu má schopnosti, co umí nejlépe. Jedině tak jsou odstraněny sobecké zájmy jednotlivců a každý jednotlivec svým přičiněním utvrzuje

---

⁴ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 1.vyd. Praha: Eurolex, 2005, s. 113

pospolitost celého společenství. Obdobné rysy Platónova ideálního uspořádání obce můžeme vidět v Utopii Thomase Mora či u Slunečního státu Thomase Campanelly.

Utopičtí socialisté Saint-Simon, Owen a Fourier, které můžeme označit za představitele první socialistické školy, z myšlení výše uvedených předchůdců vycházejí. Saint-Simonova představa ideální společnosti spočívá v industrii, tedy v dokonalé hospodářské činnosti ve státě, kde všichni lidé budou pracovat. Lidé budou pokládáni za „bratry“ a jejich společná práce bude utužovat pospolitost a sloužit k dosažení blahobytu celku. Společný život v komunách upřednostňovali Owen s Fourierem. U těchto dvou myslitelů je důležitý důraz, který kladou na výchovu. Výchova je výrazným předpokladem sociální reformy. Pomocí racionální výchovy a pospolitosti lze vytvořit ideální společnost. Společenství lidí podle názoru těchto myslitelů totiž výrazně utváří sociální prostředí, ve kterém žijí. Zvláště u Roberta Owena jsme mohli vidět, že v komunitě „Nová Harmonie“ panuje zcela egalitářský přístup, a lidé tohoto společenství měli být pojímáni za jednu velkou rodinu. Každý člen komunity měl co nejlépe sloužit pro dobro celku. Falanga (komuna) Charlese Fouriera se měla konstituovat ze skupiny lidí z různých společenských tříd. Pospolitost lidí z různých sociálních tříd, kteří žijí pod jednou střechou, má za účel vzájemnou toleranci a sblížení lidí obývajících společný prostor.

Marxismus je v lecčem podobný Saint-Simonově nauce. Politicky je však mnohem radikálnější a mravní ideály, které zastává, se týkají pouze dělnické třídy. Mravní ideály nevztahuje na společnost celkovou. Je to dělnická třída, která se má sjednotit, být pospolitá a společnou silou vytvořit nový společenský řád.

Fabiánský socialismus je v ohledu pospolitosti oproti předcházejícím socialistickým směrům asi nejvíce rozdílný. Jeví se v tomto ohledu více liberalisticky. Neklade tolik důraz na vzájemné sdružování lidí do komun. Z hlediska pojmu pospolitosti Fabiánci usilují především o to, aby to byla většinová veřejnost, která společně dohlíží na kontrolou hospodářského života ve státě a, nikoliv pouze úzká soukromá sféra.

Mohli jsme vidět, že pospolitost lidí má pro socialisty účel především ten, že se mohou stát lepšími, mohou vytvořit společnými silami lepší sociální řád. Pospolitost je vysoký mravní ideál, který v sobě zahrnuje toleranci vůči ostatním lidem. Lidskou odpovědnost, kterou se zakládá plnohodnotný vztah vůči druhému člověku. Díky

kolektivu se jednotlivec stává silnějším s možností uplatnit se v něm. Dalším pojmem, kterému se budeme věnovat je „spolupráce“.

7.2 Spolupráce

Již z předchozí podkapitoly je vidět, že pojem „spolupráce“ vychází z pojmu „pospolitosti“. Mohli bychom říci, že je nutnou podmínkou pospolitosti. Vzájemnou spoluprací si lidé vytvářejí mezi sebou lepší životní podmínky a také interpersonální vazby a vztahy. Můžeme říci, že spolupráce má pro společnost dvojitý význam, ekonomický a morální. V podkapitole, ve které jsme se věnovali Platónově představě ideální obce, je jasně prezentovaná důležitost vzájemné kooperace. Každý jednotlivec si jasně uvědomuje tuto důležitost vzájemné spolupráce, kooperace pro celé společenství. Jednotlivec dělá to, k čemu má předpoklady a kvalifikaci. Organizovaná dělba práce tvoří správně fungující obec. Obyvatelé Slunečního státu Thomase Campanelly mají dělbu práce racionálně a spravedlivě rozdělenou tak, aby upevňovala jejich zdraví.

Saint-Simon požadoval oproti těmto uvedeným předchůdcům socialistické ideologie, aby jeho systém industrie plně nahradil politickou vládu ve státě, která pro Saint-Simona znamená pouhou nepotřebnou okrasu. Sociální organizace společnosti v budoucnu má stavět pouze na industrialismu. Privilegovanou vrstvou společnosti bude pouze třída pracujících. Společnost ve státě se podle tohoto Saint-Simonova návrhu měla proměnit na jakési výrobní sdružení, kde každý člen společnosti bude svým dílem přispívat „mírumilovnou“ prací. Záleží poté na schopnostech každého jednotlivce, jaký užitek bude mít ze společné práce. U Saint-Simona, tak v tomto ohledu vidíme mnohem větší individualismus, než tomu bylo u jeho mladších současníků Roberta Owena a Charlese Fouriera. Tito dva myslitele díky víře ve spolupráci lidí položili základy družstevnictví. Zvláště u Owena byl zřetelný záměr zavést „kooperativní jednotu v podnikání i zábavě“, které chtěl aplikovat ve své komunitě „Nová Harmonie“. Komunita (Falanga) Charlese Fouriera vede svou Falanstéru podle principů družstevnictví. Komunita obývající Falanstéru si vystačí pouze s tím, co společně vyrobí. Společně vyrobené věci zároveň společně spotřebovávají. Fourier chtěl přeměnit námezdní práci dělníka ve společnou, sdruženou práci. Členové komuny vzájemně pracují ve prospěch své Falanstéry.

Myšlení v mnohém podobné Saint-Simonovi a Fourierovi, co se týče kontemplování pojmu „spolupráce“ představuje klasický marxismus. Klasický marxismus chtěl docílit, aby družstvo nahradilo kapitalistický řád, aby dělník nebyl pouhým námezdníkem kapitalisty, ale plnohodnotným členem společnosti. Pracující lidstvo bude základem nového řádu společnosti. Podle marxismu vznikne pouze jediná třída, kde všichni budou mít za povinnost pracovat. Tato skutečnost bude znamenat, že se odstraní třídní rozdělení společnosti a zaniknou vzájemné antagonismy.

Fabiánský socialismus oproti předcházejícím směrům tolik nedbá na spolupráci lidí, nýbrž chce dosáhnout demokratické svobody, která by zaručovala lidem stejné možnosti k jejich společenskému uplatnění.

Podle socialistů smysl spolupráce a pospolitosti lidí tkví především v tom, že se mají odstranit veškeré osobní zájmy jednotlivce. Jedině tak je možné saturovat veškeré potřeby členů společnosti. Právě díky těmto pojmům se socialistická ideologie vymezuje vůči liberalismu a konservatismu, které představují antagonismus socialistického pojetí spolupráce a pospolitosti. Hlavně v oblasti politické dbá socialistická ideologie na pojem „rovnosti“, kterému se budeme věnovat v další podkapitole.

7.3 Rovnost

Zatímco předcházející pojmy „pospolitost“ a „spolupráce“ jsme mohli socialistickým prizmatem vnímat spíše z oblasti společenské či ekonomické, rovnost z hlediska socialismu v sobě implikuje i rovinu politickou. Z pohledu socialistů je rovnost vnímána jinak než liberalisty či konzervativci. Konzervatismus jako životní postoj má v ohledu rovnosti velmi daleko k socialistické ideologii. Zcela totiž odmítá klást důraz na rovnost a práva člověka, protože jsou to pouze velké myšlenkové konstrukty. Ideologie klasického liberalismu se zase vyznačuje spíše důslednou meritokracií, podle které odměna jednotlivce závisí na jeho výkonu, který jedinec ve společnosti odvádí. Tedy vše záleží výhradně na schopnostech jednotlivce.

V rámci socialistických myšlenkových směrů jistou meritokratickou pozici zastával utopický socialista Saint-Simon, kterému záleželo řekněme na „produktivních“ schopnostech jednotlivce.

Velice blízko liberalismu je poté, jak jsme mohli vidět, fabiánské pojetí sociální rovnosti, které dbá především na rozvoj osobnosti. Fabiánci vnímají rovnost jako stejnou možnost k rozvinutí nadání a vloh jednotlivce. Toto pojetí rovnosti se vymyká klasickému rovnostářskému pojetí v socialistické ideologii.

Rovnost v socialistickém či spíše komunistickém pojetí velmi dobře vystihuje rovnostářský (egalitářský) přístup Roberta Owena, který v hospodářské oblasti chtěl dospět k odměňování podle potřeb a nikoliv podle schopností. Můžeme říci, že jde o komunistický přístup velmi blízký marxistickému přístupu. Viděli jsme, že Owen chtěl zrušit zisk, který je příčinou sociální nerovnosti. Komuna „Nová Harmonie“, která vznikla z Owenovy iniciativy, nesla přívlastek osada rovnosti. Bylo to komunistické sdružení, kde se měly spravedlivým způsobem rozdělovat hmotné statky. Tím měla proběhnout reformace společenského řádu, tedy náprava nerovného zacházení s dělnickou třídou, což bylo příznačné pro kapitalismus.

U Saint-Simona jsme mohli vidět zcela odlišné pojetí rovnosti. Zmínili jsme, že zastával jakousi meritokratickou pozici. Chtěl vytvořit hospodářky rovnou společnost, která pozbuje veškerých třídních rozdílů. Hospodářská rovnost však vychází ze sociální způsobilosti jednotlivce. Sociální způsobilost v Saint-Simonově pojetí můžeme interpretovat jako produktivní schopnost jednotlivce. Produktivní a schopnější jednotlivci by měli být lépe odměněni, než jednotlivci neproduktivní a zahálčiví. Hospodářská rovnost tedy mimo jiné znamená, že budou odstraněna veškerá privilegia šlechty a církevních hodnostářů. Tím je ve společnosti zajištěna sociální mobilita, každý má možnost společenského vzestupu. Saint-Simonovo odměňování podle schopností a nikoliv podle potřeb je protikladné s komunistickým rovnostářským přístupem. Odpovídá však Saint-Simonově pojetí socialismu, který Saint-Simon vnímá teprve až jako následek industrialismu. Hospodářská činnost ve státě bude podléhat vládě těch nejschopnějších lidí z oblasti průmyslu. Ti budou v oblasti politické prosazovat takové zájmy, které povedou k blahobytu společnosti. To byl důvod, proč Saint-Simon neodmítal kapitalistický řád. Absolutní rovnost nebo-li rovnostářský přístup je podle Saint-Simona zcela nesmyslná.

Nevýhodou tohoto meritokratického pojetí hospodářské rovnosti je, že zcela přehlíží takový druh nerovnosti, který je zapříčiněn biologickými vlivy (každý člověk

má od přírody různé schopnosti a dovednosti). Rovnost u Charlese Fouriera je také odlišná od komunistického rovnostářského přístupu. Fourier nebyl pro rovnost lidí. Chtěl, aby Falanstéra, ve které lidé žijí společně, zajišťovala jednotlivci pouze existenční minimum. Fourier byl přesvědčen, že nerovnost je motivací, jež podněcuje lidi ke vzájemnému a užitečnému soupeření mezi sebou. U Fouriera vidíme obdobně jako u Saint-Simona myšlenku, že způsob odměňování má probíhat podle schopností jednotlivce, nikoliv podle jeho potřeb. Ve Fourierově Falanstěře měl společník dostávat odměnu za tzv. nadání. Pouze ale v případě, pokud Falanstéra byla dobře vedena a prosperovala.

Klasický marxismus k rovnosti zastává pozici podobnou pojetí Roberta Owena. Marxisté požadovali ekonomickou rovnost, peníze považovali za nepotřebné. Rozdělení zisku mělo být rovnoměrné. K sociální rovnosti ve společnosti podle marxistů přispěje nahrazení soukromého vlastnictví vlastnictvím veřejným.

Pokud se vrátíme k předchůdcům socialistické ideologie, viděli jsme, že sociální a hospodářské nerovnosti, především útisku pracujících, si všímali již proroci Starého zákona či Kristus. V tomto ohledu podobnou kritiku vidíme jak u utopistů, tak u utopických socialistů či marxistů.

Je nepravděpodobné, že by mohla být realizována plně rovnostářská společnost. Podkapitola, ve které jsme se věnovali Platónově představě ideální obce, ukázala, že představa obce, která by byla ideálem rovnosti a spravedlnosti, je zřejmě utopií. Robert Owen se rovnostářskou společností neúspěšně pokoušel realizovat v praxi. Problém spočívá především v tom, že lidé se od přírody nerodí všichni stejní, naopak mají různé vlastnosti, temperament, nadání, schopnosti a dovednosti. Tento fakt zakládá biologická nerovnost. Častou vlastností lidí je bohužel i pleonexie – hrabivost. Tuto skutečnost si již Platón uvědomoval, proto požadoval, aby vládcí obce byli filosofové. Společnost mají vést moudří lidé, kteří znají pravou podstatu věcí. Důležité je, že vládcí nevlastní žádný majetek. Kdyby vlastnili majetek šlo by jim pouze o něj a nestarali by se o společenství. Vládcí jsou tedy pouze ti, kdo mají předpoklady vládnout a přebírají na sebe veškerou společenskou zodpovědnost. Pro obecné blaho společnosti musí být společnost hierarchizována, každý člověk má dělat to, co umí nejlépe. Tím se dostáváme k dalšímu pojmu, tím je „společenská třída“.

7.4 Společenská třída

Společenské a ekonomické postavení lidí je určující pro definici společenské třídy. Lidé, kteří se nacházejí v podobném společenskoekonomickém postavení, tvoří společenskou třídu. Již u Platóna jsme viděli dělení na společenské třídy. U Platóna se postupně společnost konstitovala do tří společenských složek (zemědělci a řemeslníci, strážci a vládcí). Pro Platóna bylo toto dělení nezbytné pro správný chod obce.

Kritika privilegované společenské třídy (šlechtici, církevní hodnostáři) je ukázána v Utopii Thomase Mora. Právě šlechtici a církevní hodnostáři jsou zahálčiví a žijí z práce jiných lidí. Na Thomase Mora v kritice společenských poměrů navazuje Saint-Simon. Pro Saint-Simona je třída feudálů a čelní představitelé státní správy pouhou okrasou. Vykonávají neproduktivní činnost a jiní pracující a schopní lidé jim slouží pouze jako nástroj, kterého dokonale využívají. Právě tento stav chtěl Saint-Simon překlenout svým společenským řádem industrie, kde budou privilegováni pouze schopní a pracovití lidé. Jedině tak se podle Saint-Simona odstraní nerovné třídní postavení.

Robert Owen sice přímo o společenských třídách nemluví. Velice dobře si ale všímá nerovného třídního postavení mezi továrníkem a dělníkem. Charakter dělnické třídy se vytváří na základě životních podmínek. Životní podmínky dělníků negativně ovlivňují nerovné podmínky obchodu a tovární výroby. Owen proto chtěl udělat řadu sociálních reforem (například zrušení zisku, racionální výchova, sdružování lidí do komun), které by nerovné třídní postavení eliminovaly. Charles Fourier se chtěl s nerovným třídním postavením vypořádat jiným způsobem než Saint-Simon. Jeho řešení nerovného postavení mezi společenskými třídami je podobnější Robertu Owenovi, protože dbá na racionální výchovu a sdružování lidí do komun. Záměrem Fouriera bylo, aby se komuna žijící ve Falanstěře skládala z lidí zastupujících různé společenské třídy. Tím, že jsou tito společensky různorodí lidé ve vzájemném denním kontaktu a styku, mají mít lepší vzájemné vztahy. Mají vůči sobě vzájemnou empatii a toleranci. Fourierova Falanstěra funguje na principu družstevnictví. Dělník je zároveň společníkem družstva a dostává dividendy ze zisku.

Klasický marxismus hlásá, že hlavními subjekty dějinných změn jsou společenské třídy. Mezi společenskými třídami je vztah nesmiřitelného antagonismu, protože vládnoucí třída v každé dějinné etapě „vykořisťovala“ a „vykořisťuje“ třídu podrobenou. Vládnoucí třída (buržoazie) vlastní výrobní prostředky a žije z práce podrobené společenské třídy (proletariátu), která jí prodává svou pracovní sílu. Marxisté kritizují zneužívání privilegovaného postavení jedné společenské třídy vůči třídě druhé, obdobně jako tomu bylo u Thomase Mora či Saint-Simona. Marxisté stejně jako Robert Owen si všímají faktu, že povaha dělníka se výrazně utváří na základě špatných životních podmínek, které ho obklopují. Oproti těmto myslitelům však marxisté chtějí, aby třída proletariátu usilovala o dobytí politické moci třídním bojem. Vzájemný antagonismus mezi buržoazní třídou a třídou proletariátu má vyvolat revoluční hnutí, které se zakončí proletářskou revolucí. Důsledkem proletářské revoluce poté bude svržení kapitalismu. Vznikne tak beztřídní společnost, která se bude vyznačovat společným vlastnictvím výrobních prostředků. Družstevní systém nahradí kapitalistický řád. Je zde vidět návaznost Charlese Fouriera, který myšlenku družstevnictví zastával ještě před marxismem. Fourier však na rozdíl od marxistů nebyl pro třídní boj a dobytí politické moci. Družstevním systémem chtěl především propojit zájmy různorodých společenských tříd. To je velmi podstatný rozdíl mezi Fourierem a marxisty.

Výrazně odlišný pohled na společenskou třídu najdeme u fabiánských socialistů. Doposud představitelé různých socialistických myšlenkových směrů upozorňovali na nerovné postavení společenských tříd. Fabiánští socialisté jsou však zastánci názoru, že ve společnosti nedochází k prohlubování třídních rozdílů. Fabiánci se jasně vymezují proti marxistickému dvoutřídnímu rozdělení. Konkrétně tedy proti marxistickému rozdělení na třídu buržoazie, která vykořisťuje třídu proletariátu. Fabiánští socialisté si všímají, že se mezi společenskými třídami čím dál více zmenšují rozdíly. Všímají si růstu střední třídy. Fabiánské pojetí společenských tříd je již v tomto ohledu velice blízké sociální demokracii. Zlepšování společenských podmínek dělnické třídy se má dosáhnout skrze vzdělávání a politické akce, nikoliv skrze třídní boj, jak tvrdili marxisté.

7.5 Společné vlastnictví

Většina socialistických myšlenkových směrů, které jsme v naší práci představili, chtěla odstranit soukromé vlastnictví, protože je příčinou sociální nerovnosti. Většinou cíl těchto myšlenkových směrů spočíval ve zespolečnění výrobních prostředků. Tím, že výrobní prostředky budou zespolečněny se mělo dosáhnout i beztřídní společnosti. Myšlenku o odstranění jsme poprvé zaznamenali v Morově Utopii a Campanellově Slunečním státu. Díky odstranění soukromého vlastnictví bude ve společenství spravedlivě a rovnoměrně rozdělen majetek. Mimo jiné budou panovat také lepší interpersonální vztahy mezi členy společenství. Na tyto myšlenky navázal Robert Owen svým egalitářským přístupem. V owenovské osadě Nová Hramonie bylo výhradně společné vlastnictví, které zároveň zaručovalo rovnost práv a povinností členů společenství.

Jiný názor na společné vlastnictví zastávali Saint-Simon a Charles Fourier. Saint-Simon nebyl zastáncem úplného zrušení soukromého vlastnictví. Vycházíme-li ze Saint-Simonova systému industrie, pak soukromé vlastnictví má být u každého jednotlivce úměrné k jeho produktivní schopnosti. Jinými slovy, člověk má vlastnit takový majetek, jaký odpovídá jeho schopnostem a pracovní produktivitě. Charles Fourier se vymezoval ještě více než Saint-Simon proti zrušení soukromého vlastnictví. Ostře kritizoval společné vlastnictví v pojetí Roberta Owena. Fourier chtěl stejně jako Owen a marxisté dosáhnout proměny námezdní práce v práci sdruženou, kooperativní, která by byla základem systému družstevnictví a společného vlastnictví výrobních prostředků. Fourierovo družstvo (Falanstéra) však funguje zcela na kapitalistickém, nikoliv socialisticko-egalitářském principu. To je velmi podstatný rozdíl oproti owenovskému či marxistickému pojetí. Ve Fourierově družstvu měl každý člen vlastnit určitý podíl družstevních akcií a každému členu také měla připadnout odpovídající odměna na dividendách.

Marxisté doufali, že dějinným vývojem společnost dojde až k úplnému zrušení soukromého vlastnictví. Dějinný vývoj bude završen vznikem beztřídní společnosti, pro kterou bude příznačné společné vlastnictví všech výrobních prostředků. Jak jsme již zmínili, základem „marxistické“ beztřídní společnosti měl být systém družstevnictví, kde bude mezi členy spravedlivě a rovnoměrně rozdělen zisk. Obdobně jako

u Fouriera se tak má proměnit námezdní práce dělníka v práci sdruženou. Marxisté ale uznávají socialisticko-egalitářský přístup k společnému vlastnictví výrobních prostředků podobný přístupu owenovskému. Jak jsme zmínili, to je rozdíl od družstevního systému Charlese Fouriera, který z části podporoval soukromé vlastnictví.

Fabiánští socialisté primárně nechtějí dosáhnout společného vlastnictví výrobních prostředků, jako tomu je u Owena či marxistů. Neusilují ani o zrušení soukromého vlastnictví. Každý jednotlivec má mít vlastnické právo. Společenské organizace a společnosti se mají skládat z jednotlivců, z nichž každý jednotlivec má určité vlastnické právo. To je pozice podobná Charlesi Fourierovi. Fourierovo družstvo se mělo skládat z jednotlivých členů majících vlastnická práva k družstevním akciím. Společné vlastnictví výrobních prostředků, podle Fabiánských socialistů, v žádném případě není možné ve všech společnostech. Aplikovatelnost či neaplikovatelnost společného vlastnictví výrobních prostředků je závislá výhradně na typu společnosti.

8. Hodnocení

Komparace základních myšlenkových směrů socialistické ideologie, které jsme v bakalářské práci představili, ukázala názorovou různorodost v přístupu k vlastním specifickým ideologickým hodnotám. Názorovou různorodost socialistické ideologie jsme zmínili již v první kapitole bakalářské práce, kde pokládáme řečnickou otázku, co je socialismus a co jím rozumíme? Myšlenkové směry v socialistické ideologii netvoří koherentní celek. Záleží na tom, jaké konkrétní hodnoty a zájmy chce prosadit jednotlivý socialistický myšlenkový směr. Viděli jsme však, že i v rámci jednotlivého socialistického myšlenkového směru jsou myslitelé, kteří k některým konkrétním socialistickým hodnotám zastávají zcela odlišný postoj. Tato skutečnost je patrná například u utopických socialistů. Saint-Simon, Owen, Fourier zastávali velice odlišné názory na spolupráci a společenskou rovnost. Tito myslitelé taktéž zcela odlišně přistupují k společnému vlastnictví. Owen zastával zcela egalitářský přístup a požadoval zrušení soukromého vlastnictví. Na druhé straně Saint-Simon a Fourier jsou víceméně pro zachování soukromého vlastnictví.

Styčným bodem všech socialistů je požadavek na nutnou změnu společenského řádu. Socialistické myšlenkové směry, které jsme představili v naší práci, převážně reagovaly na nepříznivé podmínky dělnické třídy, které sebou přinesla průmyslová revoluce a nástup kapitalismu. Rozdílný je z tohoto pohledu pouze fabiánský socialismus. Fabiánští socialisté již nekontemplují zlepšení společenského postavení dělnické třídy. Naopak všímají si postupné emancipace dělnické třídy ve společnosti. Další odlišností Fabiánských socialistů oproti jiným socialistickým směrům, které jsme představili, je, že kladou důraz na demokratickou svobodu ve společnosti. Fabiánci mají silnou víru ve svrchovanost lidu.

Můžeme říci, že socialistická ideologie se oproti jiným politickým ideologiím výrazně odlišuje svým chápáním společnosti jako pospolitého celku. Kladení důrazu na pospolitost, byť jen u určitých společenských skupin, je patrná u všech myšlenkových směrů socialistické ideologie. I napříč jejich názorové různorodosti. Myšlenka o pospolité společnosti byla socialisty pravděpodobně převzata od antického filosofa Platóna. V Platónově představě ideální obce jsou lidé na sobě a vzájemně

spolupráci závislí. Tuto skutečnost si každý jednatlivec již v Platónově společenství dobře uvědomuje.

Ve druhé části bakalářské práce jsme poukázali na rozdíly a návaznosti myslitelů a myšlenkových směrů v přístupu ke specifickým ideologickým hodnotám. Nebylo naším záměrem, abychom poukazovali a hodnotili kladné či záporné stránky jednotlivých socialistických myšlenkových směrů v přístupu k těmto hodnotám. Chtěli jsme pouze podat analýzu hodnotové rozdílnosti socialistických směrů.

ZÁVĚR

Naše bakalářská práce je přehledovou prací o základních směrech socialistické ideologie. Teoretické zaměření bakalářské práce chtělo poukázat na rozrůzněnost socialistických směrů, a to především i v přístupu k vlastním ideologickým hodnotám. Velice důležité bylo také poukázat na dobový kontext, který předcházel a završoval vzniku jednotlivého socialistického směru. Můžeme konstatovat, že socialistická ideologie není koherentním celkem. Samozřejmě však můžeme najít dostatek společných ideologických rysů. Zajímavé je, že společné ideologické rysy pro socialistické směry, které se týkají především sociální reformy, můžeme vidět již u proroků Starého zákona či v učení Krista. V antickém Řecku zase filosof Platón v dialogu Ústava předložil představu o ideální společnosti, ve které můžeme spatřovat určité ideologické hodnoty socialismu. I z tohoto důvodu bylo nezbytné se v bakalářské práci zabývat předchůdci socialistické ideologie. Chtěli jsme postihnout postupný vývoj a historické formy socialistického myšlení.

Socialismus je tématem velice rozsáhlým. Nebylo v možnostech naší práce podat vyčerpávající přehled o všech myšlenkových a historických formách socialistické ideologie. Nevěnovali jsme pozornost některým zcela specifickým socialistickým směrům typu různých národních obdob socialismu, křesťanského socialismu či dokonce anarchismu. V rámci základních socialistických směrů, kterými jsme se zabývali v bakalářské práci, nebylo možné dát prostor různým historickým obdobím marxismu (marxismus-leninismus, neomarxismus) či některým směrům tzv. reformního socialismu, který zahrnuje například sociální demokracii. Zmínili jsme však předchůdce sociální demokracie, kterým byl fabiánský socialismus. Ukázali jsme, že reformní socialismus má zcela odlišný přístup k ideologickým hodnotám než marxismus. To bylo obecně také průvodním znakem naší práce poukazovat na ideologické hodnoty, ve kterých na sebe socialistické směry navazují a v čem se naopak rozcházejí. Doufáme, že bakalářská práce tak splnila cíl, který si kladla, analyzovat a zmapovat vývoj socialistického myšlení v základních směrech socialistické ideologie.

Seznam použité literatury a jiných zdrojů:

- COLE, George Douglas Howard. *Fabiánský socialismus. Fabian socialism.* M. Haluza. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1947.
- GIDE, Charles; RIST, Charles. *Dějiny nauk národohospodářských: Od doby fysiokratů až po naše dny. I. díl.* Jan a Milada Koudelovi. 2. vyd. Praha: Jan Laichter, 1915. 468 s.
- GIDE, Charles; RIST, Charles. *Dějiny nauk národohospodářských: Od doby fysiokratů až po naše dny. II. díl.* Jan a Milada Koudelovi. 5. vyd. Praha: Jan Laichter, 1928. 487 s.
- HEYWOOD, Andrew. *Politologie.* Zdeněk Masopust. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 465 s. ISBN 80-86432-95-5.
- HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie: Political ideologies.* Zdeněk Masopust. 1. vyd. Praha: Eurolex, 2005. 339 s. ISBN 80-86861-71-6.
- LIMANOWSKI, Bolesław. *Dějiny sociálního hnutí XIX. století. Díl první. Od Owena do Karla Marxe.* Jaroslav Mayer. Praha: Rudolf Rejman, 1927. 350 s.
- LIMANOWSKI, Bolesław. *Dějiny sociálního hnutí XIX. století. Díl druhý. Od Karla Marxe.* Jaroslav Mayer. Praha: Rudolf Rejman, 1928. 265 s.
- MACEK, Josef. *Socialismus.* Praha: Státní nakladatelství, 1925. 192 s.
- MORE, Thomas. *Utopie.* Bohumil Ryba. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1978. 160 s.
- OWEN, Robert. *Vybrané spisy.* 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. 325 s.
- PATOČKA, Jan. *Péče o duši: Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách II, Stati z let 1970-1977. Nevydané texty a přednášky ze sedmdesátých let.* Ivan Chvatík a Pavel Kouba. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1999. 398 s. ISBN 80-86005-91-7.
- SAINT-SIMON, Henri de. *Výbor z díla.* Jaroslav Vozka. 1. vyd. Praha: Orbis, 1949. 158 s.
- SARTRE, Jean Paul. *Marxismus a existencialismus.* O. Kuba. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1966. 170 s.
- SHAW, George Bernard. *Fabiánská pojednání o socialismu* Praha: Nákladem časopismu "Rozhledy", 1896. 254 s.
- THOMPSON, Mel. *Přehled etiky: Ethical Theory.* Pavla Císařová. 1. vyd. Praha: Portal, s. r. o., 2004. 168 s. ISBN 80-7178-806-6.

TOTOMIANC, V. F. *Dějiny národohospodářských a sociálních nauk*. Jaroslav Papoušek. Praha: Nakladatelství J.Otto, spol. s r.o., 1923. 171 s.

Jiné informační zdroje:

1. WWW stránka:

Sozialismus aus Wikipedia, der freien Enzyklopädie [online]. 22. Apr. 2009, 10. November 2009 um 16:18 Uhr [cit. 2009-11-16]. Dostupný z WWW: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Sozialismus>>.

2. Přehledová literatura, slovníky:

BLECHA, Ivan, et al. *Filosofický slovník: Kolektiv autorů*. 2. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Olomouc, 1998. 463 s. ISBN 80-7182-064-4.

3. Přednášky a poznámky:

BRABEC, Martin. *Poznámky z přednášek z předmětu Filosofická východiska vztahu člověk a společnost*. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. TUL, 2008.